

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: filosofie

Studijní program: M7503 - Učitelství pro základní školy

Kombinace: občanská výchova - zeměpis

**Pozadí politických procesů 50. let s vedoucími
funkcionáři KSČ**

**Background of political processes in 50's with
leaders of communist party**

Diplomová práce: 2008 – FP – KFL – 142

Autor:

Vít ŠTASTNÝ

Podpis:

Adresa:

Jabloňová 852

285 22, Zruč nad Sázavou

Vedoucí práce: PhDr. Břetislav Daněk

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
96	21 107	35	0	42	12

V Liberci dne: 1. 1. 2008

Zde kopie vyplněného formuláře **Zadání DP**

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 1. 1. 2008

Šťastný Vít

Poděkování

Mé poděkování patří především vedoucímu mé diplomové práce panu PhDr. Břetislavu Daňkovi za jeho ochotu, trpělivost, vstřícnost a samozřejmě odborné rady, jimiž mi výrazně pomohl při zpracování tohoto rozsáhlého a nelehkého tématu.

Velké poděkování patří Mgr. Olze Nesvadbové a Mgr. Zuzaně Boučkové za pravopisnou korekci.

Zároveň bych rád touto cestou poděkoval paní Ing. Anně Sýbové za ochotu a vstřícnost.

Pozadí politických procesů 50. let s vedoucími funkcionáři KSČ

Anotace:

V diplomové práci jsem se zaměřil na vysledování příčin a souvislostí politických procesů. Na souhrn událostí, které musely nastat, aby vůbec došlo k realizaci něčeho tak zruďného a absurdního zároveň.

V první kapitole je stručně zmapována politická situace během druhé světové války. Pozice jednotlivých zemí, jakož i události s rozhodujícím vlivem na poválečné uspořádání světa. Ve druhé části je zdůrazněno postavení SSSR na konci války jako vítěze a jeho mocenské zájmy, studená válka a následné vytvoření tzv. bipolárního světa.

V následující části se zabývám formováním východního bloku, tzv. sovětizací a nástupem komunistických stran k moci. Podrobněji je celá sovětizace popsána u Československa, kde je navíc dána do souvislostí s událostmi druhé světové války.

Politickým procesům jsou věnovány dvě kapitoly. V první části hovořím o prvotních příčinách procesů. Spor Stalina s Titem a konstrukce tzv. titoismu. Dále popisují politické procesy s vysoce postavenými funkcionáři komunistických stran v jednotlivých zemích východního bloku. Vyzdvižen je politický proces s maďarským ministrem vnitra László Rajkem, od něhož vedly stopy do Československa k pozdějšímu procesu s Rudolfem Slánským. Okolnostem případu Rudolfa Slánského je věnována samostatná část.

V diplomové práci upozorňuji na absurditu samotných procesů, jakož i na nebezpečí omezení jakýchkoli demokratických prvků, typické pro totalitní systémy.

Background of political processes in 50's with leaders of communist party

Summary:

In the diploma thesis I h've focused on the causes determination and connection to politician actions. Also I h've aimed for event summary, that had to happen and to be carried out something as monstrous and absurd.

In the first chapter is briefly considered the politician situation of the Second World War, the positions of the countries and post-war ordering in the world. In the second chapter is the Soviet Union enforced as the winner of the second World War and its world interests, cold war and subsequently the creating of the bipolar world.

In the following chapter is described situation in the Eastern Block - becoming communist parties the most powerful in the countries. The whole situation is better described in Czechoslovakia where is it also connected with events of the World War II.

In two chapters there are covered political processes. In the first part I speak about the very first causes of those circumstances - the conflict Stalin against Tito and introduction of "Titoism".

Later I introduce the political processes with top leaders of the communist parties in each country of the Eastern Block.

In my diploma work I highlighted the political process with Hungarian Home Secretary László Rajko. Those events would lead us later to Czechoslovakian process with Rudolf Slánský.

The circumstances of the Rudolf Slánský case are defined in one separate part.

In this thesis I alert the absurdity of those events and danger of reducing any democratical elements as well, which are so typical for totality systems.

Seznam použitých zkratek

č. - číslo

ČSR - *Československá republika*

DP – *diplomová práce*

KSČ - *Komunistická strana Československa*

KSS - *Komunistická strana Slovenska*

NF - *Národní fronta*

OKAPI - *exilová zpravodajská organizace*

RSFSR - *Ruská sovětská federativní socialistická republika*

Sb. - *sbírka*

SNB - *Sbor národní bezpečnosti*

SSSR - *Svaz sovětských socialistických republik*

StB - *Státní bezpečnost*

USA - *Spojené státy americké*

ÚV KSČ - *Ústřední výbor Komunistické strany Československa*

VB - *Veřejná bezpečnost*

Obsah

1. ÚVOD.....	1
2. POLITICKÝ VÝVOJ VE SVĚTĚ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	2
2.1 DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A JEJÍ DŮSLEDKY	2
2.1.1 <i>Průběh druhé světové války z hlediska SSSR</i>	2
2.1.2 <i>Pozice SSSR během války</i>	5
2.1.3 <i>Důsledky druhé světové války</i>	7
2.2 POLITICKÝ VÝVOJ V EVROPĚ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	9
2.2.1 <i>Studená válka</i>	9
2.2.2 <i>Formování východního bloku</i>	14
3. VÝVOJ VÝCHODNÍHO BLOKU A PROCES SOVĚTIZACE	18
3.1 NÁSTUP KOMUNISTICKÝCH STRAN V ZEMÍCH VÝCHODNÍHO BLOKU K MOCI	18
3.2 SOVĚTIZACE A NÁSTUP KOMUNISTICKÉ STRANY V ČESKOSLOVENSKU	21
3.2.1 <i>Československo v období od druhé světové války do prvních poválečných voleb</i> ...	21
3.2.2 <i>Československo v letech 1946 – 1948</i>	26
3.2.3 <i>„Vítězný“ únor 1948</i>	30
3.2.4 <i>Komunistický monopol po roce 1948</i>	33
3.3 ROZTRŽKA TITA SE SOVĚTSKÝM SVAZEM	35
4. POLITICKÉ PROCESY	37
4.1 OD RAJKA DO ČESKOSLOVENSKA	38
4.2 HLEDÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉHO RAJKA	39
5. POLITICKÝ PROCES S RUDOLFEM SLÁNSKÝM.....	41
5.1 SLÁNSKÉHO PÁD.....	41
5.2 DOPIS VELKÉMU METAŘI A ZATČENÍ SLÁNSKÉHO	51
5.3 VLIV SOVĚTSKÝCH PORADCŮ NA PRŮBĚH VYŠETŘOVÁNÍ	55
5.4 METODY VÝSLECHŮ	57
5.5 RUDOLF SLÁNSKÝ – ČÍSLO 2359/865	58
5.6 PŘÍPRAVA PROCESU	65
5.7 SOUDNÍ PROCES.....	69
6. ZÁVĚR.....	72
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
7.1 LITERATURA.....	74
7.2 ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE	75
8. SEZNAM PŘÍLOH.....	77
PŘÍLOHA Č. 1: KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM – UKÁZKA (POVÁLEČNÁ SPOLUPRÁCE SE SSSR).....	79
PŘÍLOHA Č. 2: RUDOLF SLÁNSKÝ NA FOTOGRAFIÍCH (S RODINOU, PORTRÉT). 80	
PŘÍLOHA Č. 3: DOKLADY RUDOLFA SLÁNSKÉHO	81
PŘÍLOHA Č. 4: SLÁNSKÝ VRCHOLNÝM POLITIKEM	82
PŘÍLOHA Č. 5: RUDOLF SLÁNSKÝ – PADESÁTÉ NAROZENINY	83
PŘÍLOHA Č. 6: FOTOGRAFIE OBŽALOVANÝCH V PROCESU S RUDOLFEM SLÁNSKÝM I.	84
PŘÍLOHA Č. 7: FOTOGRAFIE OBŽALOVANÝCH V PROCESU S RUDOLFEM SLÁNSKÝM II.....	85

PŘÍLOHA Č. 8: FOTOGRAFIE OBŽALOVANÝCH V PROCESU S RUDOLFEM SLÁNSKÝM III.	85
PŘÍLOHA Č. 8: FOTOGRAFIE OBŽALOVANÝCH V PROCESU S RUDOLFEM SLÁNSKÝM III.	86
PŘÍLOHA Č. 9: FOTOGRAFIE OBŽALOVANÝCH V PROCESU S RUDOLFEM SLÁNSKÝM IV.	87
PŘÍLOHA Č. 10: SLÁNSKÝ PŘED SOUDEM.....	88
PŘÍLOHA Č. 11: STÁTNÍ PROKURÁTOR JOSEF URVÁLEK VYNESL TREST NEJVYŠŠÍ.....	89
PŘÍLOHA Č. 12: ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY	90

1. Úvod

Cílem diplomové práce je výklad politických procesů s vedoucími představiteli KSČ v Československu v 50. letech, s důrazem na politický proces s Rudolfem Slánským. Hlavním úkolem je vysledovat příčiny politických procesů a jejich vzájemné souvislosti.

Práci jsem rozčlenil do šesti kapitol. V první kapitole (nepočítáme-li úvod) je hodnocen poválečný vývoj ve světě a důsledky druhé světové války. Zvýšená pozornost je věnována vývoji pozice Sovětského svazu a jeho mocenskému rozmachu.

Kapitola následující popisuje formování východního bloku a proces sovětizace, kterým si dříve či později procházely všechny členské státy východoevropského regionu. Zároveň jsou zde srovnávány obdobné postupy při nástupu komunistických stran k moci. Podrobněji je prosovětská transformace popsána v rámci vývoje Československa.

Třetí kapitola vypovídá o pozadí politických procesů a jejich možných příčinách. V kapitole je dále popsáno, jakým způsobem se politické procesy s vedoucími funkcionáři komunistických stran dostaly do Československa.

Předposlední kapitola je věnována podrobněji procesu s Rudolfem Slánským. Tato část zachycuje nástin událostí, které dovedly generálního tajemníka KSČ až na lavici obžalovaných.

Závěr práce obsahuje postřehy, které jsem během zpracování tématu získal. Též zde upozorňuji na nebezpečí zneužití státní moci v případě potlačení demokratických principů.

Součástí DP jsou přílohy (dobové fotografie, rozsudek,...) a CD, kde je práce uvedena v elektronické podobě.

2. Politický vývoj ve světě po druhé světové válce

2.1 Druhá světová válka a její důsledky

První světová válka. Ještě ani pořádně neutichly zbraně a nezhojily se její jizvy a lidstvo stojí na prahu nového konfliktu. Konfliktu, který začíná v roce 1939 napadením Polska. Konfliktu, který je považován za vůbec největší konflikt v dějinách lidského rodu. Konfliktu, ve kterém našlo smrt více než 15mil. vojáků a asi 34mil. civilního obyvatelstva.¹ Konfliktu, jehož důsledky výrazně změnily geograficko politické uspořádání nejen starého kontinentu. Druhá světová válka

2.1.1 Průběh druhé světové války z hlediska SSSR

Druhá světová válka začíná v Evropě oficiálně 1.zářím 1939, kdy Německo napadlo Polsko. Vážnost situace si uvědomují doposud pasivní Francie s Velkou Británií a na již neakceptovatelné chování Německa, reagují o dva dny později vyhlášením války.

Německý vůdce Adolf Hitler, ještě dávno před samotným začátkem konfliktu dokázal zfanatizovat milióny lidí, jenž spatřovaly nacistickou ideologii jako jediné možné východisko z dosavadních útrap. Celospolečenský otřes z výsledků první světové války, ekonomická krize způsobená vysokými válečnými reparacemi, nedostatečně vyvinutá demokracie, obavy z komunismu, či velmi silný nacionalismus. To je pouze zlomek příčin, jenž pravděpodobně umožnily nástup a rozmach totalitního systému v Německu.

Od počátku samotného konfliktu proti sobě stály Velká Británie a Francie na straně jedné, Německo na straně druhé a dalo by se říci, že SSSR na straně třetí. Pozice SSSR nebyla z počátku příliš čitelná. Jednoznačně lze říci, že zájmem Stalina bylo vybudovat jakousi bezpečnostní, či obranou zónu podél západní hranice SSSR. Účelem hranice byla eliminace případného útoku, ať již ze strany Německa či ostatních západních velmocí (Velké Británie, či USA). Obdobné

¹ Shaw, A.: Druhá světová válka den po dni. Praha : NV, 2004, s. 185

snahy zajistit SSSR před případnou agresí nepřítele, vybudováním obraného pásma, byly mimochodem patrné i ve studené válce a vedly ke vzniku tzv. východního bloku .

Stalin zpočátku spolupracující s Německem sledoval spíše vlastní zájmy a do konfliktu se silným Německem se mu příliš nechtělo. Navíc po uzavření paktu o neútočení, agresí ze strany Hitlera v kratším časovém horizontu neuvažoval. Existují teorie dle kterých předpokládal, že konfrontace s německým agresorem bude do budoucna nevyhnutelná. A jeho cílem bylo tak oddálit vzájemný konflikt a získat čas na přípravu obrané linie. Ovšem takovéto teorie nejsou podloženy žádnými důkazy.

Prioritou pro Stalina byl získání již zmiňovaného obraného pásma zemí, které tvořily západní hranici SSSR. Oblast východní Evropy měla důležitý strategický význam a z hlediska bezpečnosti SSSR byl její získání pro Stalina nutností. Budování obrané pozice následovalo až po zahájení druhé světové války, přičemž Stalin dbal na to aby nebyla porušena smlouva uzavřená s Německem a nezavdal tak příčinu ke konfliktu.

23.srpna 1939 uzavřel německý ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop a sovětský zástupce Vjačeslav Molotov tzv. pakt o neútočení (pakt Ribbentrop – Molotov). Hitler si takto zajistil volnou ruku při napadení Polska a Stalin se nemusel obávat německé agrese. Součástí dokumentu byly tajné dodatky, kterými si obě země rozdělily sféry vlivu v oblasti ležící mezi nimi. Konkrétně oblast východní Evropy. Finsko, Estonsko a Lotyšsko měly být dále kontrolovány rudou armádou. Severní hranice Litvy byla považována za hranici mezi německými a sovětskými zájmy, přičemž litevské území kolem Vilniusu připadlo Německu (později Rusku). V Polsku byla za hranici považována linie řek Narev, Visla a San. V jihovýchodní Evropě projevil sovětský svaz zájem o Besarábii, obsazenou od roku 1918 Rumunskem.²

² Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 27

Platnost veškerých dohod a vzájemné podpora skončila 22.června 1941. Hitler na tento den naplánoval zahájit operaci Barbarossa, jejíž podstatou byl útok na SSSR.³

Stalin byl zaskočen a na počáteční německou invazi nedokázal reagovat s větším odporem. Pozici Hitlerovi částečně usnadnily některé neruské národy, které vítaly Hitlerovo vojsko jako osvoboditele ze stalinské hrůzovlády (např. na Ukrajině). Nadšení místních obyvatel však brzy vystřídal strach, utrpení a smrt. Nesmyslně brutálně němci vedená politika zahнала poslušnost a pokoru obyvatel na okupovaných územích. Také sovětsí vojáci a důstojníci dobře věděli, že zajetí rovná se smrt. Proto mnohdy raději bojovali do posledního náboje, než by se vzdali.

Jedním z důležitých mezníků druhé světové války byl přelom let 1942 a 1943. Od června do února probíhala bitva u Stalingradu. Němcům se dlouho nedařilo tuto bitvu ukončit a nakonec to byli právě oni kdo odcházel jako poražený. Sovětům se podařilo narušit jejich hegemonii, Hitler utrpěl první vážnou ztrátu.

Čím více se boje prodlužovaly, tím náročnější byly pro mezinárodně izolované Německo. Zásobování potravinami, zbraněmi, pohonnými hmotami, či dalšími nezbytnými produkty, stejně tak jako boje na několika frontách to byly záležitosti, které braly Němcům síly. Nepomohly ani státy, které se v průběhu války za různých okolností přidaly na stranu Německa (označovány jako spojenci Osy⁴). Německo v dalších letech konfliktu oslabuje své pozice. Naopak vliv a význam SSSR narůstá.

Od počátku roku 1944 vstupuje sovětská armáda na území států střední a východní Evropy. Na území bývalých spojenců Osy (tj. Bulharska, Maďarska a

³ Shaw, A.: Druhá světová válka den po dni. Praha : NV, 2004, s. 50

⁴ Jako Osa Berlín-Řím-Tokio, zkráceně Osa, se označovalo vojensko-politické uskupení nacistického Německa, Itálie a Japonska, ke kterému se následně připojily německé satelity bojující na straně Osy (Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, někdy také Slovensko a Chorvatsko). Samotný výklad není jednotný, což je dáno skutečností, že každý stát vstupoval do společenství za jiných okolností.

Rumunska) jako okupační síla, do Polska a Československa přichází jako spojenec osvoboditel.

Vítězné tažení sovětské armády na Balkánském poloostrově nezůstává bez odezvy. V říjnu 1944 přijíždí do Moskvy Churchill, ve snaze dohodnout rozdělení oblasti podle sféry vlivu. Británie získala Řecko, v Maďarsku a Jugoslávii měl být poměr vlivu rozdělen rovnoměrně mezi SSSR a Velkou Británií.⁵

Ještě před definitivním koncem válečných bojů je jasné, že SSSR jako vítězi války na straně spojenců bude patřit hlavní slovo při poválečném uspořádání Evropy.

V roce 1945 kontrolovala Rudá armáda většinu území střední a východní Evropy. S pomocí místních komunistických stran bylo jejím cílem převzetí kontroly v jednotlivých regionech a nastolení vlastní politiky.

2.1.2 Pozice SSSR během války

Ještě před vypuknutím druhé světové války absolvoval Sovětský svaz několik jednání s Francií a Velkou Británií. Obě země iniciovaly uzavření tzv. mírové fronty, jež měla eliminovat další expanzi nacistů v Evropě (v té době Hitler získal zřízením protektorátu velice snadno území českého státu a také oblast Sárska – ztracenou po první světové válce) a zvýraznit vzájemnou bezpečnostní spolupráci.

Snahou Velké Británie bylo zabránit za každou cenu ohrožení vlastní země. Dokonce zjišťovala, do jaké míry a za jakých podmínek jsou obdobná jednání reálná s Německem. V případě, že by totiž Německo poskytlo Británii bezpečnostní záruky, počítal západ s přeorientováním těžiště německé agrese na východ. Čímž by se úvodní náročné boje vyhnuly oběma západním mocnostem.⁶

Že vytvoření jakési bezpečnostní koalice může mít na průběh bojů a výsledek války zásadní vliv, tušili všichni zástupci evropských velmocí. Spojenectví s Německem mělo zabránit okamžitému napadení Hitlerem. Spojenectvím se SSSR

⁵ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 56

⁶ Crozier, B.: Vzestup a pád sovětské říše. Praha : BB art, 2004, s. 339

by došlo k vytvoření silného vojenského uskupení, jenž by bylo schopno německé armádě konkurovat.

Také Stalin chtěl mít možnost volby a kromě vyjednávání se „západem“ začal o případné spolupráci jednat s Německem. Aby jednání byla jednodušší a méně komplikovaná, odstoupil ministr zahraničí Litvinov (Žid se silným protiněmeckým postojem), údajně na vlastní žádost. To již Churchill usiloval o bezpodmínečné uzavření britsko-francouzsko-sovětského vojenského spojení. Dalo by se říci, že již tradiční nerozhodnost, línost a přílišná pasivita odsoudila již předem vzájemná jednání k neúspěchu. Západ navíc nehodlal akceptovat náročné sovětské požadavky, kterými podmiňoval Stalin přijetí paktu (Stalin mimo jiné požadoval posvěcení expanze vůči státům patřícím dříve pod vládu carského impéria). Jednání s Německem byla proti tomu mnohem pružnější a konkrétnější. Hitler souhlasil s většinou Stalinových požadavků. Sovětský vůdce navíc prohlásil, že uzavře takovou dohodu, která mu přinese větší užitek. Tolik očekávaný sovětský podpis přišel 23. srpna 1939. Německá válečná mašinerie se mohla dát do pohybu. Východní velmoc dala tedy přednost alternativě, jež eliminovala nebezpečí konfliktu s Německem, a navíc jí přinesla územní zisky.⁷

Sovětský svaz se následně podílel na válce proti Polsku, které bez vyhlášení války přepadl 17. září, aby zabral východní polovinu této země, a též si zajistil kontrolu nad Baltským mořem, když nejprve přinutil ke spolupráci a poté násilím zabral Estonsko, Litvu a Lotyšsko. Od samého počátku války se vůči obyvatelstvu dobytých a obsazených zemí dopouštěl enormně ukrutných válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

Dalším cílem sovětské expanze bylo Finsko. Konflikt s Finskem se nedal ospravedlnit ani zdůrazněním strategického významu Karelské šíje. Ještě v roce 1939 je Sovětský svaz za přepadení Finska vyloučen ze Společnosti národů. Zarážející je samotná délka a náročnost bojů v tzv. Zimní válce. Slaboučké Finsko dokázalo vzdorovat Rudé armádě téměř čtyři měsíce.

⁷ Crozier, B.: Vzestup a pád sovětské říše. Praha : BB art, 2004, s. 341

22. června 1941 byl Sovětský svaz nečekaně napaden Německem. Vlivem nepřipravenosti Rudé armády postupovali Němci úspěšně hluboko do vnitrozemí. Nacistickým silám se podařilo obsadit západní republiky a též i významnou část RSFSR. Teprve až po Bitvě u Stalingradu, pomoci západních Spojenců a díky přesunu průmyslových závodů do bezpečných oblastí v okolí Uralu se situace obrátila ve prospěch Rudé armády, která Němce vytlačila přes Východní Evropu až do Berlína.

2.1.3 Důsledky druhé světové války

Druhá světová válka. Konflikt, který výrazně změnil politické uspořádání světa, včetně mocenských poměrů mezi velmocemi, a jednoznačně ovlivnil jeho budoucí vývoj. Počátky studené války, vznik tzv. bipolárního světa, či formování Východního bloku. To jsou důsledky politických změn realizovaných během, nebo bezprostředně po skončení druhé světové války.

SSSR, ač válkou velmi vyčerpán a zdevastován, byl spolu s USA označován za tzv. supervelmoc. Ještě před samotným ukončením bojů bylo jasné, že právě Stalin a jeho SSSR bude mít velmi silnou pozici při určování poválečné rekonstrukce světa. Na poli diplomatickém spolu se Stalinem rozhodovali o poválečném uspořádání světa také prezident USA Roosevelt a předseda vlády Velké Británie Churchill. Jednání hlavních představitelů SSSR, USA a Velké Británie je označováno jako jednání tzv. Velké trojky.

První setkání Velké trojky proběhlo již v roce 1943 v íránském Teheránu. Kromě projednání další strategie vedení války bylo předmětem jednání uspořádání Polska, myšlenka na vytvoření celosvětové univerzální organizace zajišťující světový mír a otázka účasti SSSR v konfliktu s Japonskem.⁸

Další, a pro poválečné uspořádání světa podstatnější setkání Velké trojky, proběhlo ve dnech 4.-11. února 1945 v bývalém carském Livadijském paláci na Jaltě, nejznámějším letovisku Krymu. Vojska SSSR se nacházela několik desítek kilometrů od Berlína a kapitulace Německa byla nevyhnutelná. Jedním z hlavních

⁸ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 55

bodů jednání tak byla otázka správy Německa, které mělo být rozděleno do čtyř okupačních zón. Pro budovatele budoucího Východního bloku zazněla příznivá zpráva v souvislosti s Polskem. Prozatímní prosovětská vláda se měla stát základem vlády příští.⁹

Zároveň Velká trojka podepsala „Deklaraci o osvobozené Evropě“, ve které se zavazují, že: „se navzájem dohodli uvádět v soulad politiku svých vlád v přechodném období politické nestálosti v osvobozené Evropě, kdy budou napomáhat národům osvobozeným z nadvlády nacistického Německa i národům bývalých satelitních států Osy v Evropě, aby demokratickými prostředky vyřešili své naléhavé politické i hospodářské problémy.“¹⁰

Zároveň se ustanovilo, že každá z velmocí bude garantem míru a bezpečnosti oblasti, kterou je schopna mocensky ovlivnit. Pro východní Evropu byl touto mocností pouze Sovětský svaz.

Jaltská konference zároveň dala vzniknout tzv. Jaltskému mýtu, který říká, že Velká trojka si na konferenci kromě oficiálních záležitostí vyřešila také privátní otázku vlastních zájmů. Jinak řečeno, na konferenci byl svět rozdělen dle sféry vlivů mezi USA, SSSR a Velkou Británií. Přestože toto rozdělení nikdy nebylo prokázáno, existuje mnoho způsobů, jak interpretovat závěrečné dohody.

Znovu se Velká trojka sešla 17.července. V Postupimi byla na programu znovu otázka poválečného uspořádání Německa. Kromě Německa řešily delegace SSSR, USA a Velké Británie poválečnou rekonstrukci Evropy, včetně uspořádání a změn hranic některých států (např. Polska.)¹¹

Názorové rozpory při řešení poválečného uspořádání světa - především Německa, spor v Íránu a samozřejmě také odlišné mocenské zájmy. To je pouze základní výčet motivů, které mohly stát v pozadí vzniku Studené války, jejíž konkrétní počátek je velmi obtížné určit. Studená válka byla konfliktem SSSR a

⁹ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 57

¹⁰ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 12

¹¹ Postupimská konference.[online]. Dostupné z:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Postupimská_konference>, [cit. 20. 12. 2007].

USA. Napětí mezi světovými velmocemi postupně narůstá od roku 1945, výrazné zhoršení vztahů je možné vysledovat v letech 1947 a 1948.

2.2 Politický vývoj v Evropě po druhé světové válce

Do poválečného vývoje v Evropě výrazně promluvily události druhé světové války. Podstatné byly především změny v politickém uspořádání, které korespondovaly s rozložením sil na konci války. Evropa byla rozdělena na vítěze a poražené. Poválečná rekonstrukce a obnova světadílu byla určena řadou smluv, přesto nelze nevidět mocenské zájmy SSSR. Cílem Stalina byla politická kontrola nikoli pouze anektovaných území z let 1939 – 1940 a 1945, ale také v sousedních státech, vojensky obsazených Rudou armádou během druhé světové války. Hrozbu komunismu a ústup demokratických systémů si plně uvědomovali v USA. Podpoření sledováním vlastních cílů v západní Evropě nastoupili protisovětskou, respektive protikomunistickou politiku. Výsledkem byl spor, v jehož důsledku byla Evropa, a později i svět rozdělen do dvou mocenských bloků. Hovoříme o tzv. bipolaritě světa.

2.2.1 Studená válka

Od počátku roku 1946 se vztahy mezi SSSR a USA výrazně zhoršují. Ani americký prezident Truman nevidí vzájemnou spolupráci příliš optimisticky. Co již bylo patrné, pouze se však o tom příliš nehovořilo, vyslovil nahlas Churchill při památném fultonském projevu: „*Železná opona rozděluje Evropu od Štětína po Terst.*“¹²

Prvním vážnějším mezníkem v období plném nejasností a vyčkávání přinesla až řecká krize. Pod hrozbou hospodářského kolapsu vystoupila britská vláda s prohlášením, že již není v jejich silách nadále podporovat řecké království v občanské válce s komunisty. Ekonomická a vojenská pomoc měla být ukončena k 31. březnu 1947.

¹² Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 69

12. března 1947 přednesl Truman před Kongresem návrh na převzetí britských závazků ve zmiňované oblasti. Vědom si složitosti jednání s šetrnými republikány, jež měli v Kongresu většinové zastoupení, zdůraznil strategický význam regionu. Zároveň upozornil na hrozbu šířícího se komunismu a nemožnost realizace plánů USA v případě ovládnutí oblasti totalitním režimem. Intenzivní vyjednávání podložené nekonečnou Trumanovou a britskou argumentací nakonec vedlo k závěru. Americký kongres schválil program pro podporu řecké královské vlády. Nástup komunistů byl potlačen a hrozba totalizace zažehnána. Řeckým komunistům navíc uškodily sympatie ke Stalinovi po sovětsko-jugoslávské roztržce. Jugoslávský vůdce Tito totiž nechal následně uzavřít hranice, přes které dostávali řečtí komunisté nezanedbatelnou podporu. Sovětský svaz tak vliv v Řecku a Turecku nezískal. Americký prezident Truman poslal Stalinovi jednoznačný vzkaz: „*Jsem přesvědčen, že politikou Spojených států musí být podpora národům, které čelí pokusům o podmanění ozbrojenou menšinou či vnějším tlakům.*“¹³

Řecká krize a sovětský expanzionismus stály na počátku americké aktivity vůči válkou zničené Evropě. Pravou tvář odhalil Američanům starý kontinent na jaře 1947. Přímým svědkem a řekněme jakýmsi prostředníkem mezi Amerikou a Evropou byl nový ministr zahraničí USA Georgie Catlett Marshall. Na své cestě po západní části světadílu viděl, jaké škody válka v západoevropských zemích napáchala. Hluboká hospodářská krize, kolabující ekonomika, tíživé sociální problémy a samozřejmě nespokojenost obyvatel. To byl stav, ve kterém Marshall našel západoevropský region. Z hlediska americké zainteresovanosti lze uvažovat ještě o jednom podstatném elementu. Vliv a mocenské zájmy SSSR. Destabilizovaná západoevropská společnost hledá způsob, jak se ze složité situace vymanit. Podpora SSSR a obrat ke komunismu naznačuje možnou cestu (jediným mocenským centrem v Evropě je de facto pouze SSSR, a tak není divu, že právě ve spojení s touto mocností vidí mnozí východisko).¹⁴

¹³ Trumanovy doktrína. [online]. Dostupné z:

<<http://dejiny.wz.cz/studena/souvisi/projevy/truman.html>>, [cit. 20. 12. 2007].

¹⁴ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 71

5. června 1947 přednesl Marshall na Harvardově univerzitě projev, ve kterém důkladně vylíčil stav evropského hospodářství a zdůraznil nutnost americké hospodářské pomoci. Zároveň upozornil na vážné důsledky, které by dopadly na americkou ekonomiku v případě evropského hospodářského kolapsu. Důležitou roli sehrál bezesporu také strategický význam lokality, jež do budoucna představovala silného obchodního partnera. Případná hegemonie protiamericky orientovaného Stalina a nástup komunistů mohly evropský trh na dlouhou dobu uzavřít.

Marshallův plán ekonomické obnovy zničeného evropského hospodářství byl předložen v rámci ministrova projevu na Harvardské univerzitě, kde mimo jiné zaznělo: *„Pravda je taková, že požadavky Evropy na potraviny a další základní produkty ze zahraničí – hlavně z Ameriky – jsou na příští tři, čtyři roky mnohem větší než současná platební schopnost. Evropa musí dostat dostatečnou podstatnou pomoc, nebo čelit hospodářskému a politickému úpadku velmi vážné povahy...“*¹⁵ Zároveň vyzval evropské státy, aby analyzovaly finanční situaci a zcela konkrétně definovaly požadavky na výši americké pomoci. Cílem bylo odstranit pasivní obchodní bilanci a volné zdroje použít pro obnovu, investice a následný rozvoj.

Deset dní před pařížskou konferencí sešli se v témže městě zástupci Francie, Velké Británie a SSSR, aby předjednali přípravu a formulovali představy Evropy o realizaci plánu. Samotná jednání byla náročná a složitá. Výsledkem měl být návrh evropských požadavků předložený zástupcům USA. Představy západních mocností a Sovětského svazu se však zásadně rozcházely. Vrcholem neporozumění a neschopnosti se dohodnout byl odjezd uražené sovětské delegace. Zástupci Francie a Velké Británie následně rozeslali pozvánky na oficiální projednávání Marshallova plánu dvaceti dvěma evropským státům. Jednání o Programu evropské obnovy (European Recovery Program = ERP), jak byl také Marshallův plán oficiálně nazván, proběhla 12.7.1947 za účasti šestnácti států.

¹⁵ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 24

Scházeli zástupci Sovětského svazu a dalších zemí východního bloku, kterým účast „nedoporučil“ Stalin.

Československo předběžně přijalo pozvání do Paříže s tím, že konečné rozhodnutí o účasti padne až po důkladnějším prostudování samotného plánu hospodářské pomoci. Vládní složky včetně prezidenta Beneše navíc ověřovaly, jaké stanovisko k dané problematice zaujmou slovanští spojenci (SSSR, Jugoslávie, Polsko). Z hlediska československé účasti byla rozhodující cesta Gottwaldovy družiny do Moskvy 9.7.1947. Ve stejný den účast odmítla Jugoslávie a Polsko. Také Bulharsko, Rumunsko, Finsko a Maďarsko rozhodlo, že do Paříže nepojedou. Posledním státem východního bloku, který ještě nevyslovil definitivní ne, bylo Československo. O den později, tedy 10.7.1947, zasílá moskevská mise do Prahy depeši. „*Sovětský svaz by případnou účast Československa považoval za průlom fronty slovanských států a za čin namířený proti SSSR.*“¹⁶ Československo odmítlo Marshallův plán. O tom, nakolik se jednalo o rozhodnutí svobodné, vypovídají slova ministra zahraničí Jana Masaryka: „*Do Moskvy jsem jel jako ministr zahraničí suverénního státu. Zpět jsem se však vrátil jako Stalinův pacholek.*“¹⁷ Československé odmítnutí nezůstalo bez odezvy. Našemu státu bylo zastaveno čerpání úvěrů poskytnutých USA, Světovou bankou a Velkou Británií. Úvěry měly být poskytnuty na rozvoj československého národního hospodářství.

Marshallův plán byl schválen americkým Kongresem 3.4.1948. Pro hospodářskou rekonstrukci Evropy nakonec bylo uvolněno 22,4 miliardy dolarů.

Zachycení moderních výrobních trendů, zavádění nových technologií při výrobě nebo využití výpočetní techniky. Prvky, které východní Evropa vlivem své izolace nedokázala, na rozdíl od západní Evropy, při vlastní hospodářské rekonstrukci uplatnit. Prvky, které mohou částečně vysvětlit diferenci hospodářské vyspělosti obou regionů v 90. letech.

¹⁶ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 26

¹⁷ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 26

Kromě významné hospodářské pomoci způsobil Marshallův plán a s ním související události faktické rozdělení starého kontinentu na dva regiony: východní blok kontrolovaný SSSR a západní blok spolupracující s USA. Oba dva bloky se postupně uzavírají vůči sobě navzájem a jejich vývoj probíhá zcela odlišně.

Pojďme se však ještě vrátit na počátek, kdy USA nabídla Evropě hospodářskou pomoc. Zdánlivě nevinný akt způsobil rozdělení světa na téměř padesát let. Československo se dostalo pod vliv sovětského impéria. Tady někde, na počátku československo-sovětského „přátelství“ začal se rodit rozsudek smrti pro mnoho nevinných lidí v Československu.

Politika, se kterou vstupovali SSSR a USA do realizace hospodářské obnovy Evropy, nebyla zpočátku příliš dobře čitelná. Existuje několik variant, jak lze chování dvou soupeřících mocností vysvětlit.

1) Američané v době prohlubujícího se konfliktu s Moskvou neměli ani příliš velký zájem podporovat svého soka z východu. Proto do plánu zanesli podmínku, u které se dalo předpokládat, že je pro sovětskou delegaci nepřijatelná. Státy žádající o zapojení do plánu musely mimo jiné zveřejnit detailní informace o svých národních hospodářstvích. Sovětský zástupce Molotov požadavek rezolutně odmítl a celý plán označil jako vměšování do vnitřních záležitostí jiných zemí a snahu USA dostat evropské země pod svou kontrolu.¹⁸

2) Úkolem sovětské delegace směřující na jednání do Paříže bylo zjistit, nakolik je realizace Marshallova plánu pro Spojené státy nutná. Sovětští ekonomičtí experti se mylně domnívali, že plán je pouze nutností kapitalistické země zbavit se hospodářských přebytků a zažehnat tak hospodářskou krizi. Molotov tak vstupoval do jednání velmi sebevědomě a předložil celou řadu vlastních představ, které se mu však nedařilo prosadit. Údajným zlomem vyjednávání měla být událost ze 30.června 1947, kdy Molotov na pařížském setkání s Velkou Británií a Francií opakoval své požadavky. Během projevu obdržel od jednoho ze svých spolupracovníků zprávu. Dle jedné varianty se

¹⁸ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 71

jednalo o nařízení Stalina, aby jednání okamžitě přerušil. Druhá varianta říká, že zpráva obsahovala sdělení popisující tajné anglo-americké rozhovory v Londýně, kde byl Marshallův plán prezentován jako obrana západní Evropy proti sovětské hrozbě.¹⁹

3) Pro Stalina byl plán nepřijatelný v okamžiku, kdy nemohl diktovat podmínky, a tudíž ovlivňovat průběh dle vlastních představ. Navíc se ocitl před složitým rozhodnutím. Přijetím plánu východoevropskými státy by riskoval pronikání západních vlivů do východoevropské oblasti a tím případné narušení stability vlastního obraného valu. Naopak znemožněním přijetí mohl izolovat východní Evropu a urychlit tak rozdělení kontinentu na dva nepřátelské bloky.²⁰

Odmítnutí Marshallova plánu, blokáda Berlína v letech 1948-1949, svolení ke korejské válce nebo např. sovětský postup v Persii - to jsou události, které zvýraznily názorové rozepře a napětí ve vzájemných vztazích USA a SSSR. Postupně se nabalující lavina těchto událostí, probíhajících v podstatě od skončení druhé světové války, nakonec vyústila ke konflikt označovaný jako Studená válka.

2.2.2 Formování východního bloku

Stalinova obava z konfliktu a snaha zajistit bezpečnost vlastní zemi za jakoukoli cenu. To jsou pravděpodobně ideje, které stály na počátku vzniku východního bloku. Již v průběhu druhé světové války bylo prioritní snahou Stalina vytvořit podél sovětské západní hranice jakési obranné pásmo, jež by dokázalo otupit případnou agresi nepřítele vůči SSSR. Průběh světového konfliktu a jeho důsledky zapříčinily, že v roce 1945 Rudá armáda kontrolovala většinu zemí východoevropského regionu, včetně Balkánského poloostrova. Vojenskou kontrolu států v následujících letech rozšířila o kontrolu politickou.

Již v průběhu války bylo Stalinovým cílem vytvořit kompaktní obranný blok zemí, později se vyznačující silným prosovětským postojem. Cíl měl být

¹⁹ Mastny, V.: Studená válka a sovětský pocit nejistoty. Praha : Aurora, 2001, s. 37

²⁰ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 25 a Studená válka a sovětský pocit nejistoty s.37

uskutečněn ve dvou fázích. První fáze byla spíše bezpečnostní, kdy oblast měla sloužit jako nárazníkové pásmo v případě sovětského ohrožení. Stalin chtěl zpočátku vytvořit pevné vazby na Moskvu a „připoutat“ tyto státy k Sovětskému svazu. Realizace první fáze byla uskutečněna ještě v průběhu války např. uzavíráním tzv. spojeneckých smluv. (Mezi SSSR na straně jedné a Československem, Polskem a Jugoslávií na straně druhé byly postupně uzavírány dvoustranné smlouvy, jejichž podstatou byla klauzule o vzájemné vojenské pomoci v případě napadení Německem. Smluvní akt měl navodit dojem rovnocenného partnerství a také posílit vzájemné přátelské vazby. Obdobné smlouvy byly uzavřeny v dalších letech také s Bulharskem, Rumunskem či Maďarskem.²¹) Obecně však lze říci, že silné zastoupení komunistických stran v koaličních vládách jednotlivých zemí a přátelské vztahy s východní velmocí byly dostatečnou zárukou jejich věrnosti Sovětskému svazu.

Po vytvoření bloku sovětských satelitů v letech 1946-47 nastala druhá fáze. Fáze, kterou řada odborníků označuje jako tzv. sovětizaci. V kontextu počínající studené války a stoupajících obav Stalina o možné destabilizaci východního bloku rozhodl se sovětský vůdce o posílení soudržnosti svého impéria včetně „spřátelených“ zemí. Z hlediska bezpečnostních zájmů SSSR usoudil, že nejideálnějším řešením bude úplná kontrola těchto zemí. Proto zatlačil na vedení jemu poslušných komunistických stran, aby v jednotlivých zemích převzaly veškerou kontrolu politické moci.

„Samotná sovětizace měla přinést naprosté přizpůsobení politických, ekonomických, sociálních, kulturních struktur, institucí i hodnot sovětským vzorům a normám, a to bez jakýchkoli ohledů na národní tradice a zájmy jednotlivých zemí.“²²

²¹ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 31

²² Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 65

Důležitým krokem usnadňujícím sovětizaci bylo v roce 1947 založení Informačního byra komunistických a dělnických stran, zkráceně Informbyra.²³ Myšlenkou obnovení Kominterny či založení obdobné organizace se zabývali již na jaře roku 1947 vůdci Bulharska a Jugoslávie, tedy Dimitrov s Titem. Ustavující zasedání se konalo v polské části Krkonoš, ve Szklarské Porebě, za účasti zástupců SSSR, Polska, Československa, Jugoslávie, Maďarska, Bulharska, Rumunska a také západní delegace Francie a Itálie. Konference byla sovětskou reakcí na Marshallův plán.

Zodpovědností za mezinárodní komunismus byl Stalinem pověřen Andrej Ždanov. Právě sovětský delegát se v Polsku ujal slova. Ve svém projevu zdůraznil podstatu založení Kominformy. „Kominforma má sloužit členským státům jako koordinační centrum ve společném boji proti kapitalistickému nepříteli.“²⁴ Zároveň bylo prvně formulováno rozdělení světa na dva nepřátelské tábory:

imperialistický²⁵ a protidemokratický, jehož hlavními tahouny byly USA, Francie a Velká Británie. *„Cílem imperialistů bylo upevňování imperialismu, příprava nové imperialistické války, boj proti socialismu a demokracii, podpora reakčních, protidemokratických a fašistických režimů a hnutí ve všech zemích“*²⁶,

druhým táborem byl tábor protiimperialistický a demokratický. Protiimperialisté byli charakterizováni jako *„blok protiimperialistických a protifašistických sil, jejichž základnou jsou SSSR a země nové demokracie. Dále jsou v něm také země, které se rozešly s imperialismem a vstoupily pevně na cestu demokratického rozvoje jako Rumunsko, Maďarsko, Finsko.“*²⁷

Založením Informbyra došlo v podstatě k vytvoření nástroje, s jehož pomocí postupně docházelo ke sjednocování východního bloku se SSSR jak v rovině

²³ používá se zkráceně Informbyro nebo také Kominforma (pro zvýraznění souvislosti s původní Kominternou – rozpuštěnou v roce 1943), též lze vysvětlit takto: Informbyro bylo zkrácené označení používané v komunistickém tisku, Kominforma v nekomunistickém tisku.

²⁴ Mastny, V.: Studená válka a sovětský pocit nejistoty. Praha : Aurora, 2001, s. 42

²⁵ Imperialismus chápeme jako úsilí o ovládnutí cizích území.

²⁶ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 35

²⁷ Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. Ostrava : Amosium servis, 1991, s. 35

ideologické, tak i politické. Veškeré události ve světě byly hodnoceny v kontextu rozdělení světa, jak přednesl Ždanov. Východní blok se pro západ ještě více uzavřel, jakákoli odchylka od sovětské ideologie byla nepřípustná a tvrdě ztrestána, jak je možné vysledovat na příkladu Jugoslávie. Žádná jiná cesta k socialismu, než sovětský model, nebyla přípustná.

Od ustavujícího zasedání Informbyra v září 1947 dochází ve všech zemích východního bloku, dříve či později, k vnitřní transformaci politické scény. Ve všech státech se moci ujímají komunisté, již jsou ochotní plnit Stalinovy požadavky. Ze zemí „přidružených“ během druhé světové války se součástí bloku nestává pouze Finsko. To si se speciálními vztahy k SSSR dokázalo jako jediné zachovat neutralitu. Komunistická nadvláda končí až v 90. letech.

3. Vývoj východního bloku a proces sovětizace

Po zformování bezpečnostního předpolí východního bloku v letech 1946-1947, odmítnutí Marshallova plánu a založení Informbyra se ještě více zintenzivnil sovětský nátlak na komunistické složky jednotlivých zemí, který měl urychlit a dokončit proces tzv. sovětizace. Jeho nedílnou součástí samozřejmě bylo obsazení strategických oblastí domácí politické scény příslušnou komunistickou stranou a kontrolovat tak veškerou politickou moc. *Sověťizací je myšlen proces násilné přeměny politických, sociálních, ekonomických i kulturních struktur podle sovětského diktátu (vzoru), v satelitních státech SSSR.*²⁸

3.1 **Nástup komunistických stran v zemích východního bloku k moci**

Přestože v rámci proměny vnitřního politického uspořádání v jednotlivých státech východního bloku je možno vysledovat některé společné prvky či analogické postupy, nebyly doposud předloženy žádné důkazy o tom, že by ve skutečnosti existoval určitý univerzální model, podle kterého sovětizace měla proběhnout. Specifické podmínky každé oblasti, rozdílná pozice místních komunistických stran, problematika rozmístění vojenských sil či status země během světové války. To byly argumenty hovořící spíše pro diferenciovanou realizaci sovětizace.

Jak již bylo několikrát zmíněno, tvorba sovětských satelitů začala již během druhé světové války (viz formování obranného předpolí). Obranné vazby měly vytvořit pevnější pouta mezi zeměmi východního bloku a SSSR. Ideologicko – politická jednota bloku a hegemonie Stalina byly dokončeny tzv. sovětizací.

Důležitým momentem pro úspěšnou realizaci sjednocujícího procesu bylo založení tzv. národních front, tedy koalicí všech legálních politických stran v zemi. Politické strany, které nebyly jejich součástí, neměly žádnou možnost

²⁸ Kolektiv autorů: Akademický slovník cizích slov. Praha : Academia, 2000, s. 702

podílet se na politickém dění. „*Národní fronta Čechů a Slováků byla ustavena v březnu 1945 v Moskvě. V jejím programu byl zakotven princip národní jednoty a spolupráce všech demokratických a antifašistických sil v poválečném Československu.*“²⁹ Národní fronty byly zakládány v různém časovém horizontu. Od listopadu 1942 v případě Jugoslávie až do února 1947 v Polsku. Také délka jejich trvání se lišila stát od státu, 29 měsíců v Jugoslávii nebo několik týdnů v Maďarsku. Ve Finsku klasická národní fronta nevznikla vůbec. V Československu korespondovala s vytvořením prozatímní vlády.

Dalším společným prvkem charakteristickým pro vývoj ve východním bloku byla fáze vytvoření prozatímní vlády. Jejím hlavním úkolem bylo zajištění základních funkcí státního aparátu v období od skončení druhé světové války až do prvních poválečných voleb. Provizorní vládní instituce, stejně tak jako národní fronty, taktéž nevznikají v časové jednotě. Jako první se se svou prozatímní vládou mohly pochlubit Albánie a Bulharsko v roce 1944. V roce 1945 se postupně přidávají: Československo, Jugoslávie a po několika pokusech i Rumunsko. Až 25 měsíců čekají na novou vládu v Polsku. Vznik prozatímní vlády ovlivnila řada faktorů: doba ukončení války, intenzita potřeby mít vládu, schopnost politiků a politických stran ji sestavit nebo vliv SSSR.

Vzhledem k odlišnosti počátečních podmínek a lokálních specifik není z hlediska časového probíhající komunistická „obroda“ ve všech zemích východního bloku identická. Podstatné pro nástup komunistů bylo správné načasování prvních poválečných voleb na období, kdy bude pro převzetí moci nejideálnější příležitost a případná opozice bude v útlumu. A tak není divu, že v některých méně prokomunistických oblastech byly volby dlouhodobě odkládány.

Komunistická politika byla nejrychleji prosazena v Albánii a Jugoslávii. Místní komunisté brzy ovládli Národní fronty. Síla potenciálních politických protivníků byla eliminována během kruté občanské války. Specifičtější situace byla v Řecku, kde vývoj a pozici komunistů ovlivnila britská a následně americká intervence. Jejich přičiněním byli místní komunisté nakonec poraženi, Řecko se

²⁹ Totalita.cz. . [online] Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/>>, [cit. 20. 12. 2007].

vymanilo ze sovětského vlivu. Vymezení sféry zájmů v Řecku však bylo určeno již dlouho dopředu a sovětská aktivita zde nebyla příliš vysoká.

Složitější situace a více politických alternativ zkomplikovaly průběh sovětizace a také čekání na první poválečné volby v Československu, Maďarsku, Polsku, Bulharsku a Rumunsku. Omezování mocenského vlivu hlavních politických protivníků (represe, formou puče nebo zmanipulováním voleb), postupné sjednocování a slučování místních komunistických a sociálně demokratických stran (nastolení tzv. monopartijního systému) nebo vojenská přítomnost sovětských vojsk připravily ideální pozici pro dokončení sovětizace také v těchto zemích.³⁰

Jediné Finsko, ač prošlo také sovětizací, si dokázalo zachovat vnitřní integritu a státní suverenitu s demokratickou ústavou. Politika vedená Finskem bývá také někdy označována jako finlandizace.³¹ Což znamenalo, že ve vnějších vztazích bylo Finsko zcela podřízeno diktátu sovětské zahraniční politiky, oproti tomu domácí politická scéna měla být nezávislou.

„Ve zpětném pohledu se vývoj v zemích, které se s koncem války dostaly do sovětské sféry vlivu, jeví jako stadiální proces postupného zužování existujících politických alternativ od omezeného pluralismu tzv. lidové demokracie až k ustanovení stalinistické diktatury. Jako mezníky tohoto procesu vystupují různé typy národních front, množství různě pestrých prozatímních vlád, dříve či později konané více či méně svobodné nebo manipulované volby a po nich první koaliční vlády, dříve či později zahájená likvidace stran a skupin opozičních vůči komunistům a vznik monopartijního politického systému, završeného zpravidla vynuceným slučováním komunistických a sociálně demokratických nebo socialistických stran, striktním podmaněním dalších občanských politických stran (agrárních, křesťansko-demokratických a liberálně-občanských) po nastolení

³⁰ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 97

³¹ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 102

*monopartijního systému a konečně i rozsáhlými čistkami v komunistických stranách.*³²

3.2 Sovětizace a nástup komunistické strany v Československu

Budoucnost vychází z minulosti. Poválečná obnova Československa je ovlivněna událostmi druhé světové války. V rámci sovětizace Československa lze vysledovat tři základní mezníky, jež následně ovlivnily vývoj v zemi na více jak čtyřicet let. Jedná se o období válečné, období od konce druhé světové války až po únor 1948 a období po únoru 1948.

3.2.1 Československo v období od druhé světové války do prvních poválečných voleb

Po bitvě u Stalingradu a následujícím obratu ve vývoji druhé světové války bylo jasné, že v rámci poválečného uspořádání Evropy bude mít silnou pozici také SSSR, zvláště v regionech, kde vystupuje jako osvoboditel (u zemí spojeneckých) nebo okupant (země osy). Vliv SSSR umocňuje faktická přítomnost Rudé armády. Význam a neustále sílící pozice sovětské mocnosti nemohla uniknout československému prezidentovi v exilu Edvardu Benešovi,³³ jehož cílem byla teritoriální obnova Československa (v předmnichovském rozsahu). V Sovětském svazu vidí spojence, který by mohl Československu dopomoci k obnově územního celku rozdrobeného mnichovským diktátem.

12. prosince 1943 je uzavřena československo-sovětská smlouva, jejíž součástí je dohoda o uznání předmnichovského teritoriálního statutu a též uznání československé exilové vlády.

³² Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 96

³³ Exilová vláda byla ustanovena 9. července 1940 Československým národním výborem. Během okupace Československa působila v Londýně, funkci exilového československého prezidenta zastával Edvard Beneš, který během války dosáhl uznání exilové vlády u všech spojenců.

Suverenita Československa je obnovena v květnu 1945. Dvě spojenecké síly obsazují území našeho státu od podzimu roku 1944. Sovětská armáda od východu, americká od západu. Přítomnost americké armády velmi potěšila příznivce především demokratických stran. Předpokládalo se totiž, že čím armáda získá pod kontrolu větší území, ta mocnost bude ovlivňovat poválečnou rekonstrukci Československa. Že nakonec budou mít silnější pozici Sověti, se ukázalo v okamžiku, kdy Američané respektující dohody o demarkační linii zastavili svůj postup na hranici měst Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice. Přestože Rudá armáda v těchto dnech bojovala teprve na Moravě a Američané mohli být v Praze dříve, čekalo se na příjezd sovětských vojsk do hlavního města až do 9. května.

Maršál Koněv, jehož vojska dorazila do Prahy jako první, později prohlásil: *„Osvobodit Prahu jako politické a administrativní středisko československého státu bylo v daném případě diktováno zájmy politiky a strategie. My jsme tento úkol splnili a jak je vidět, velmi kladně se to projevilo na upevnění našeho přátelství s československým lidem a vytvořilo to výhodnou mezinárodní situaci v poválečné Evropě.“*³⁴

Na stejné téma hovořil též americký generál Patton: *„Velmi mne to mrzelo, protože jsem měl za to, a dosud se tak domnívám, že jsme měli postupovat až k Vltavě, a kdyby se to Rusům nelíbilo, měli jsme je poslat k čertu.“*³⁵

Jak sovětský maršál Koněv, tak americký generál Patton svými slovy nepřímě potvrdili cíl Stalina, dostat sovětské jednotky co nejdále na západ a tím rozšířit sféru vlivu svého mocnářství. Navíc řada historiků tvrdí, že většina Němců opustila Prahu již 8. května a Rudá armáda dopomohla povstalcům pouze „vyčistit“ hlavní město od posledních nepřátelských skupin.³⁶ Prosovětská hesla používaná komunisty o osvobození Prahy Rudou armádou vyznívají v tomto kontextu poněkud úsměvně. Pravdou však zůstává, že bez ohledu na politické

³⁴ Pacner, K.: Osudové okamžiky Československa. Praha : Albatros, 2001, s. 215

³⁵ Pacner, K.: Osudové okamžiky Československa. Praha : Albatros, 2001, s. 215

³⁶ Pacner, K.: Osudové okamžiky Československa. Praha : Albatros, 2001, s. 214

pozadí a mocenské zájmy Stalina jsou zásluhy SSSR na ukončení druhé světové války neoddiskutovatelné.

22. – 29. března 1945 je v Moskvě představiteli londýnského a moskevského zahraniční odboje a zástupci Slovenské národní rady ustanovena tzv. Národní fronta Čechů a Slováků. „Londýnští členové exilové vlády a Státní rady jako reprezentanti stran národních socialistů, sociálních demokratů a lidovců se v jednáních o složení nové vlády střetli s představami a požadavky moskevského vedení KSČ a SNR. Londýnskou emigraci na jednání reprezentovali J. Stránský, J. David, F. Uhlíř a P. Drtina za národní socialisty, J. Bečko, V. Majer a V. Patzak za sociální demokracii, J. Šrámek a F. Hála za lidovce. Z Londýna též přijeli na jednání komunisté V. Nosek a B. Laštovička. Delegaci sociálních demokratů v Moskvě doplnili Z. Fierlinger a B. Laušman a delegaci KSČ K. Gottwald, V. Kopecký a R. Slánský. SNR reprezentovali J. Ursíny, V. Šrobár, J. Styk, G. Husák, L. Novomeský a J. Šoltézs, ke kterým se připojil z Londýna J. Lichner.“³⁷

Kdo poněkud překvapivě scházel, byli zástupci českého domácího odboje, na které se při jednáních o budoucnosti československého státu tak trochu pozapomnělo. Představitelé komunistické strany vstupují na rozdíl od londýnské delegace do jednání s jasnými představami, jak by měla poválečná rekonstrukce Československa vypadat. Protože zástupci londýnského exilu nemají připraven žádný jiný konkrétnější plán, končí jednání pouze diskusí nad návrhem komunistů a samozřejmě následným kompromisem, který je však ve své podstatě výhodnější pro komunisty.

Národní fronta bylo seskupení legálních politických stran v zemi („v Čechách: lidová strana, Československá socialistická strana, komunistická strana, strana sociálně demokratická a na Slovensku: komunistická strana, Demokratická strana“).³⁸ V případě Československa se jednalo výlučně o strany s levicovým a prosocialistickým charakterem, snad pouze kromě Slovenské demokratické

³⁷ Československá vláda v letech 1945 – 1948. [online]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=17370>>, [cit, 20. 12. 2007].

³⁸ Rupnik, J.: Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci. Praha : Academia, 2002, s. 199

strany. Pravicovým stranám obviněným z přímé účasti na destabilizaci a rozdrobení Československa v předchozích letech nebylo přiznáno právo obnovit svou činnost. V případě vzniku nové politické strany byl k jejímu zlegalizování nezbytný souhlas všech stran Národní fronty. Strany, které nebyly součástí Národní fronty, neměly možnost účastnit se politického života. Nastavení systému legalizace politických stran v Československu bylo považováno za potlačení demokratických principů.

3. dubna 1945 přijal prezident Beneš demisi dosavadní londýnské exilové vlády s datem 2. dubna 1945.

4. dubna 1945 jmenoval prezident Beneš prozatímní vládu Národní fronty Čechů a Slováků. Klíčové pozice ovládali komunisté nebo jejich blízcí spojenci. Premiérem byl sociální demokrat Zdeněk Fierlinger. Prvním místopředsedou komunistický vůdce Klement Gottwald, ministrem vnitra komunista Václav Nosek, ministr obrany formálně bezpartijní Ludvík Svoboda (předpokládá se, že byl tajným členem KSČ, dozajista však byl vůči KSČ velmi loajální a oddaný), ministrem zahraničí se stal bezpartijní Jan Masaryk.³⁹

Po příjezdu na území osvobozeného Československa schválila nová vláda 5. dubna 1945 v Košicích tzv. Košický vládní program. Dokument o rozsahu šestnácti kapitol vypracovalo a předložilo moskevské vedení KSČ. Jeho podstatou byly návrhy řešení základních otázek sociálně politického, hospodářského, kulturního, jakož i mezinárodního postavení Československa. Obsah a struktura programu byly srovnatelné s vládními programy ostatních zemí regionu. V politické oblasti se mimo jiné kladl důraz na poválečné spojení se SSSR. Definovány byly též podmínky legální existence politických stran.

V ekonomické části bylo stanoveno několik hlavních úkolů, mezi které patřily například rychlá obnova národního hospodářství, tvorba základů nové sociální politiky „ve prospěch všech vrstev pracujícího lidu“ a zajištění a převedení majetku zrádců pod národní správu (*za majetek zrádců byl dle dokumentu považován majetek „Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů“ s*

³⁹ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 126

výjimkou německých a maďarských antifašistů). Realizace vyvlastnění půdy byla povolena dekrety⁴⁰ prezidenta Beneše z června 1945.⁴¹

Jednou z cest rychlé obnovy národního hospodářství bylo zestátnění klíčových oblastí československé ekonomiky. V první fázi byl proces znárodnění směřován na bankovní sektory. Až na návrh sociálního demokrata Majera⁴² došlo k rozšíření ustanovení na důležitá průmyslová odvětví, těžbu nerostného bohatství a energetiku. Vlastní znárodnění bylo uzákoněno až vydáním tzv. Benešových dekretů v říjnu 1945, do této doby měl být veškerý majetek převeden pod národní správu.

Vzhledem k poválečné situaci a nutnosti co nejrychleji obnovit funkci hospodářství byl považován tento státní zásah za nezbytný a v očích veřejnosti za správný. Šlo o požadavek tak populární mezi obyvatelstvem, že proti němu téměř nikdo otevřeně nevystoupil. Dokonce i nesocialisticky orientovaná Demokratická strana na Slovensku, která se stavěla za soukromé vlastnictví, zároveň deklarovala potřebu zestátnit podniky určitých kategorií, jestliže tím lépe poslouží sociálním potřebám a veřejným zájmům.

Prvním dekretem byl zestátněn klíčový a velký průmysl, dalšími dekrety potravinářský průmysl, akciové banky a pojišťovny. V průmyslu se znárodnění vztahovalo na všechny podniky v klíčových oborech a jinde na velké podniky s více než 150–500 zaměstnanci. Plně znárodněny byly zejména doly, samostatné elektrárny, plynárny, hutě, válcovny, zbrojovky, cementárny, celulózky a důležité obory chemického průmyslu. Celkem bylo v průmyslu znárodněno více než 3000 podniků (technických jednotek), tj. 67 % celkového počtu průmyslových podniků, v nichž v březnu 1947 pracovalo 61 % zaměstnanců průmyslu.⁴³

⁴⁰ Dekret je nařízení hlavy státu nebo vlády, které má platnost práva. Dekrety byly v Československu vydány v době, kdy ještě nebylo ustanoveno Národní shromáždění, takže nemohly být vydávány zákony.

⁴¹ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: *Východ*. Praha: Libri, 2000, s. 140

⁴² Rupnik, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci*. Praha : Academia, 2002, s. 206

⁴³ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: *Východ*. Praha: Libri, 2000, s. 142

Znárodněním došlo k posílení pozic středních vrstev a dělnictva, zejména v průmyslových oblastech („*dělníci představovali téměř polovinu ekonomicky aktivního obyvatelstva v českých zemích.*“⁴⁴) Uspokojení dělnické třídy bylo před nadcházejícími volbami dobrým krokem. Stát navíc převzal kontrolu nad významnými podniky i peněžními ústavami. Dosazením svých lidí na „správná místa“ si zároveň KSČ zajistila vliv na hospodářský chod regionů. Za poměrně silnými sympatiemi obyvatel československého venkova může stát přidělování zemědělské půdy v oblastech uvolněných odsunem sudetských Němců. Silnější postavení u venkovského obyvatelstva oproti předcházejícím obdobím, bylo pro komunisty výrazně pozitivní změnou a politickým úspěchem.

Vytvoření Národní fronty, schválení Košického vládního programu a komunistická převaha byly důležitým mezníkem ve vývoji Československa po druhé světové válce. I přes zvýšenou míru etatismu v reformní poválečné politice, se KSČ těšila rostoucí popularitě mezi lidmi. Absolutně monopolního postavení měli následně komunisté dosáhnout v dalších letech, kdy bylo jejich záměrem postupně obsadit státní aparát, řídit a využívat nátlak dělnické třídy a získat převahu v Národní frontě vlivem spojení se socialisty.⁴⁵ Budoucímu úspěchu však musel nejprve nutně předcházet volební úspěch v prvních poválečných volbách. Pozici měli komunisté více než výhodnou.

3.2.2 Československo v letech 1946 – 1948

Období od vyhlášení prozatímní vlády do volebního termínu, se vyznačovalo rostoucím politickým napětím mezi reprezentanty Národní fronty. Příčinou byly především rozdílné představy a interpretace Košického vládního programu, respektive jeho realizace. První prozatímní vláda podala dokonce demisi. Náhradou bylo ustavení vlády nové, kterou prezident Beneš jmenoval 6. listopadu 1945. Ani nová vláda však nedokázala zmírnit vnitropolitické napětí, jedinou z mála věcí, na které se zástupci všech stran byli schopni dohodnout, bylo

⁴⁴ Rupnik, J.: Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci. Praha : Academia, 2002, s. 207

⁴⁵ Rupnik, J.: Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci. Praha : Academia, 2002, s. 192

uspořádání prvních poválečných voleb v květnu 1946. Součástí dohody o volbách bylo též ujednání o slušném vedení předvolební kampaně.

Ostrá vystoupení, kritika Národní fronty a také ostatních stran mezi sebou navzájem ukázaly, do jaké míry respektují zúčastněné strany společnou dohodu. KSČ stejně tak jako slovenští komunisté zahájila intenzivní agitaci, doprovázenou ostrými výpady vůči politickým konkurentům. Kampaň vedenou komunisty na Slovensku provázela řada potyček a konfliktů se silnými demokraty.

Volby konané 30. května 1946 dopadly z celostátního hlediska nejlépe pro KSČ. V českých zemích komunisté získali 40,2 % odevzdaných hlasů. V rámci Československa volil komunisty téměř každý třetí občan (myšleno volič). Dalšími stranami v pořadí byly národní socialisté, lidová strana, Demokratická strana, sociální demokracie, KSS, Strana slobody a nakonec Strana práce. Vítěznou stranou na Slovensku se o více jak třicet procent stala Demokratická strana.

18. června téhož roku proběhla ustavující schůze Ústavodárného národního shromáždění Československé republiky, do jehož čela je zvolen Antonín Zápotocký. Premiérem první poválečné vlády byl jmenován předseda nejsilnější strany v zemi Klement Gottwald. Pozici Československého prezidenta uhájil Edvard Beneš. Volební vítěz (KSČ) zároveň obsadil devět ministerských křesel. Mimo jiné: ministerstvo národní obrany - generál Ludvík Svoboda (spřízněnec KSČ), ministerstvo vnitra - Václav Nosek, ministerstvo informací - Václav Kopecký, ministerstvo ochrany práce a sociální péče - Zdeněk Nejedlý, nebo ministerstvo zemědělství - Július Ďuriša. Další důležitá ministerstva jako například ministerstvo průmyslu, byla ovládána lidmi, kteří velmi ochotně plnili příkazy KSČ. Komunisté po vyhraných volbách obsadili veškeré podstatné složky státního aparátu včetně regionálních center státní a obecní správy, čímž eliminovaly jakoukoli možnost prosazení protikomunistických sil. Ostatní ministerstva si mezi sebe rozdělili národní socialisté, lidovci, slovenští demokraté

a sociální demokracie. Bez politické příslušnosti vstoupili do vlády Jan Masaryk jako ministr zahraničí a již zmiňovaný Ludvík Svoboda.⁴⁶

Gottwaldova vláda předstoupila před Ústavodárné národní shromáždění s novým vládním programem, v němž byl zakotven dvouletý plán hospodářské obnovy spolu s výstavbou republiky. Plán zároveň obsahoval přípravu nové ústavy Československa. Podstatou dvouletého hospodářského plánu bylo dokončení ekonomické transformace Československa na základě principů hospodářského plánování a státem centrálně řízené ekonomiky.

Velmi podstatné pro komunisty bylo získání kontroly nad ministerstvem vnitra, což se jim podařilo již v létě 1945. Na návrh tehdejšího ministra Noska, došlo k celkové reorganizaci bezpečnostního aparátu. Následným rozhodnutím vlády došlo ke zrušení starých bezpečnostních sborů (policie a četnictvo) a jejich nahrazení novou strukturou bezpečnostní služby (SNB). Kromě kontroly ministerstev získali komunisté pod kontrolu samozřejmě také veškeré složky celého bezpečnostního systému (*Uniformovaný sbor Národní bezpečnostní služby, zajišťující pořádkovou a kriminální službu (VB), neuniformovaný sbor Národní bezpečnostní služby (StB), nechvalně známý jako státní tajná bezpečnost, zaměřující se na boj proti vnitřnímu a vnějšímu nepříteli. Dále se jednalo o uniformovaný pohotovostní sbor – tzv. pluky Národní bezpečnosti a zvláštní bezpečnostní službu, v jejímž popisu práce byla ochrana prezidenta, členů vlády, úřadů,...*⁴⁷).

I přes kontrolu klíčových ministerstev nebyli zatím na převzetí celkové politické moci v zemi komunisté připraveni. Skutečnost, že západní státy vyklidily politické pozice na území Československa, zdůraznila mírnou převahu nad nekomunistickými stranami, jež tímto krokem západu ztratily zdroj podpory. Komunistům nahrála také prozápadní orientace ekonomiky. S rostoucím dovozem ze západních zemí se samozřejmě zvyšoval schodek vůči západním státům. Při celkové ztrátě zahraničního obchodu ve výši 370 000 Kč za rok 1947, činily

⁴⁶ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 147

⁴⁷ Košický vládní program. [online]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/22698.html>>, [cit. 20. 12. 2007].

závazky k Velké Británii 1,536 miliardy a k USA dokonce 1,705 miliard.⁴⁸ V roce 1946 vykázal zahraniční obchod zisk ve výši 3,975 miliardy, bilance roku následujícího souvisela s logickými investicemi do poválečné obnovy. Obchodní propad se musel projevit na zhoršení ekonomické a životní úrovně. Prozápadni občanské strany mohly jen obtížně kritiku komunistů podloženou fakty a čísly eliminovat. Pro stranické vedení KSČ byla toto příležitost, jak obhájit obrat zahraniční politiky Československa k úzké spolupráci se SSSR.

Poslední možností, jak udržet nejen hospodářský kontakt se západem, byl Marshallův plán vytvořený státním tajemníkem USA George C. Marshalllem. Českoslovenští zástupci nejprve přijali pozvání na pařížskou konferenci, kde se mělo jednat o americké pomoci válkou zničené Evropě. Po jednání se Stalinem a záporném stanovisku SSSR o tři dny později (10. července 1947) účast v Paříži odmítají. Podřízení se sovětskému postoji k americké hospodářské pomoci bylo veřejností vnímáno i v kontextu hospodářských problémů (umocněných nepřízní počasí v létě 1947) velmi negativně a komunistům spíše uškodilo. Sílící napětí zmírnila až československo-sovětská hospodářská smlouva a následná pomoc Moskvy v prosinci téhož roku. O pomoc kromě SSSR jednalo Československo ještě s Amerikou. Jednání však pravděpodobně vzhledem k československému zavržení Marshallova plánu vyzněla do ztracena.

V září 1947 proběhla v polské části Krkonoš první oficiální jednání tzv. Informbyra (viz předchozí kapitoly). Samotné založení instituce výrazně urychlilo proces sovětizace v jednotlivých zemích východního bloku. Na prvním oficiálním poválečném setkání zástupců komunistických stran sklídila KSČ velkou vlnu kritiky za: „*přílišné lpění na parlamentních metodách politického boje a koncepci národního socialismu.*“⁴⁹ Moskva zároveň naší delegaci vytkla, že ještě nemá moc v zemi plně pod kontrolou (v ostatních zemích východního bloku v té době již komunistické strany zcela otevřeně likvidují své konkurenty z řad opozice – viz likvidace opozičního vůdce Petkova v Bulharsku.) KSČ kritiku uznala za

⁴⁸ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 148

⁴⁹ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 151

oprávněnou a od druhé poloviny roku 1947 zintenzivnila svůj boj pro získání politického monopolu v zemi.

Součástí strategického plánu jak Československo ovládnout byla snaha o destabilizaci ostatních politických stran jejich narušením zevnitř (tzv. politika subverze, kdy tajní agenti Státní bezpečnosti přímo pronikali do nekomunistických stran ve snaze rozštěpit jejich politické jádro, popřípadě přimět opoziční politiky k podpoře komunistické strany). Kromě tohoto záměru podnikli komunisté celou řadu dalších kroků, ve kterých hrála podstatnou roli komunisty ovládaná Státní bezpečnost. Tajní agenti a informátoři Státní bezpečnosti prováděli protizákonné operace ve prospěch KSČ. Tajné odposlechy, vytváření falešných důkazů, úmyslné provokace či fyzická likvidace protivníka byly běžnými praktikami. Z konkrétních úkolů můžeme zmínit: snahu Státní bezpečnosti kompromitovat vedení Demokratické strany, nařčení politických odpůrců ze spojení s fašistickými živly či dokonce obvinění z tzv. Krčmaňské aféry, což byl skandál, který propukl v roce 1947 okolo neúspěšného pokusu o atentát na tři nekomunistické ministry vlády: Petra Zenkla, Jana Masaryka a Prokopa Drtinu.⁵⁰

Agresivní politika vedená komunisty se však projevila spíše kontraproduktivně. Národní socialisté, lidovci a slovenští demokraté vytvořili pakt proti oběma komunistickým stranám (myšleno KSČ a KSS). V listopadu se po změnách ve vlastních řadách přidala k paktu též sociální demokracie. Ztráta popularity mezi lidmi i slábnoucí vliv na půdě parlamentu mobilizovaly komunistické síly. 11. prosince 1945 zazněl v průběhu jednání jednoznačný pokyn: „*Strana musí získat převahu bez ohledu na parlamentní procedury.*“⁵¹ Ideální příležitost jak zvrátit nepříznivý vývoj se naskytla v únoru 1948.

3.2.3 „Vítězný“ únor 1948

⁵⁰ Vyšetřování, jemuž komunisté (počínaje ministrem vnitra Noskem) kladli maximální odpor nakonec ukázalo, že za akcí stojí členové KSČ z vesnice od Olomouce. K potrestání pachatelů ale nikdy nedošlo. Jejich stíhání bylo po únorovém převratu zrušeno.

⁵¹ Vykoukal, J.; Litera, B.; Teichman, M.: Východ. Praha: Libri, 2000, s. 155

Terčem konfliktu se stala postava komunistického ministra vnitra Václava Noska, respektive jeho způsob obsazování resortu komunistickými členy. 13. února 1945 ostře vystoupil proti činnosti bezpečnostních služeb ministr spravedlnosti Prokop Drtina. Nelíbilo se mu především, že bezpečnost odhalující neustále nějaká pseudospiknutí není schopna nalézt viníky tzv. Krčmaňské aféry. Poslední kapkou bylo, když se dozvěděl o odvolání osmi nekomunistických divizních policejních komisařů, kteří byli nahrazeni komunisty. Nekomunističtí ministři požadovali okamžité zrušení rozhodnutí o odvolání a vyžadovali, aby ministr vnitra na dalším zasedání vlády 17. února předložil splnění požadavku. Ministr Nosek však žádné ultimátum nepřijal a z následujícího zasedání se omluvil pro nemoc.

Politického napětí v Československu si nemohl nevšimnout Stalin. 19. února přiletěl do Československa náměstek ministra zahraničních věcí SSSR Valerian A. Zorin, aby tlumočil Gottwaldovi od Stalina jednoznačný pokyn využít situace k získání politického monopolu. V případě nutnosti mohl premiér Československa počítat s vojenskou pomocí Moskvy. Klement Gottwald tuto podporu odmítl.

Lidovci, národní socialisté a slovenští demokraté ve snaze vyvolat vládní krizi, odstoupení vlády a nové volby se rozhodli pro vlastní způsob řešení situace. Čtyři ministři každé z těchto politických stran odmítli přijít na zasedání vlády svolané Gottwaldem a podali 20. února demisi.

Odstoupení pouze dvanácti ministrů z celkového počtu dvaceti šesti uvolnilo cestu KSČ k získání výhradního postavení. Nepochopitelný či špatně promyšlený krok „opozice“ ulehčil nástup KSČ k moci. Odstupující ministři předpokládali, že se k jejich demisi přidají i nestraníci a sociálně demokratičtí ministři, čímž by došlo k odstoupení celé vlády, a tudíž k předčasným volbám. To se však nestalo. Jediný, kdo mohl ještě komunistům mocenské choutky znepříjemnit, byl prezident Edvard Beneš. Jeho situace však byla nezáviděníhodná. Lidovci, národní socialisté a Demokratická strana totiž opustili vládu jako menšinové seskupení. Navíc bez domluvy se sociální demokracií a Janem Masarykem. Komunisté měli většinu a podle ústavy tak nebylo nutné vypisovat nové volby. Vláda se dala

pouze rekonstruovat. Naopak jedinou možností Beneše bylo rozpustit vládu a vypsat nové volby.

Klement Gottwald vytužil příležitost, které se nehodlal vzdát. Na druhý den svolává na Staroměstské náměstí manifestaci tvořenou členy KSČ a Sboru národní bezpečnosti. Na shromáždění následně vyzývá své stoupence k zakládání akčních výborů Národní fronty, které měly za úkol odstranit odpůrce komunistů na všech důležitějších místech. Kromě akčních výborů se také zakládají lidové milice. Akční výbory obsazují tiskárny, což vede k ovládnutí nekomunistických tiskovin.

V dalších dnech se situace v zemi stává stále méně přehlednou. Na základě smyšlené zprávy o údajném nebezpečí ozbrojeného puče jsou zatýkáni političti odpůrci KSČ, ozbrojují se Lidové milice a konají se prohlídky ve stranických sekretariátech. Na příkaz ministra vnitra jsou v Praze hlídány mosty, strategické budovy a rozhlas a přijíždějí vojenské síly z pohraničních oblastí. Jednohodinová generální stávka je naplánována na úterý 24. února.

Den před generální stávkou se na situaci v Československu příliš nemění. Pokračuje vlna zatýkání (především příslušníků stran, jejichž ministři podali demisi), konají se domovní prohlídky, dochází k omezování činnosti nekomunistických stran. Prezident se snaží přimět Gottwalda k udržení staré Národní fronty, ten však odmítá. Beneš trvá na svém stanovisku a informuje ministry národně socialistické strany, že komunistickému nátlaku neustoupí. Prezidenta podpořil průvod více než deseti tisíc národně socialistických vysokoškoláků a jejich příznivců, kteří se vydali na Pražský hrad.

24. února 1948 proběhla od 12 do 13 hodin generální stávka, které se zúčastnilo 2,5 milionů pracujících. Gottwald vystupňoval tlak na sociální demokracii i prezidenta, který vrcholí 25. února. V pohotovosti je 6 tisíc ozbrojených členů Lidových milicí. Dopoledne Beneš oznamuje svým nejbližším spolupracovníkům: *„Demisi přijmu a vládu jmenuji podle Gottwaldova návrhu.*

*Mám obavy z chaosu, který by stav, kdy nemáme vládu, způsobil.*⁵² Krátce po poledni volají Gottwaldovi z Hradu, aby přijel v 16:00.

V 16:30 odpoledne prezident krátce jedná s Gottwaldem a oznamuje mu, že přijímá demisi ministrů a souhlasí s doplněním vlády podle Gottwaldova návrhu. Gottwald uvědomuje vedení KSČ a odjíždí oznámit událost davu na Václavském náměstí. Jediným viditelným odporem proti komunistickému postupu byla demonstrace - pochod asi pěti tisíc vysokoškoláků, učitelů a novinářů. Mnoho z nich je ale pozatýkáno a uvězněno.

Edvard Beneš pod sílícím tlakem nakonec zvolil cestu nejmenšího odporu. Klement Gottwald přednesl v pozdních odpoledních hodinách v Praze na Václavském náměstí svůj „legendární“ projev: *„Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku. A současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak jak byly podány, přijal*“⁵³

Československo na dlouhou dobu upadlo do spárů komunistické diktatury a teroru. Represe, strach, popravky, nesvoboda, diktatura, politické procesy. Už jen formality dělily Československo od nástupu totalitní zvěle k moci.

3.2.4 Komunistický monopol po roce 1948

Po vyřešení vládní krize mělo Národní shromáždění 11. března 1948 schválit novou vládu a její vládní program. Pouze 11 poslanců opustilo před hlasováním sál. Zbylých 230 poslanců novou vládu schválilo.

Den před hlasováním byl nalezen mrtev pod oknem svého bytu (v Černínském paláci) ministr zahraničí Jan Masaryk. Jeho smrt zůstává dodnes plná otazníků. Masarykova smrt byla několikrát prověřována (v letech 1948, 68-69, 93-96), závěry jednotlivých šetření se však pokaždé lišily. Ministerstvo zahraničí

⁵² Pacner, K.: Osudové okamžiky Československa. Praha : Albatros, 2001, s. 238

⁵³ Totalita.cz. . [online] Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/>>, [cit, 20. 12. 2007].

České republiky však na svých oficiálních webových stránkách uveřejnilo následující sdělení: „*Při prověřování okolností smrti ministra zahraničí Jana Masaryka dospěl dne 22.12.2003 Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu k závěru, že Jan Masaryk byl ve svém služebním bytě zavražděn.*“⁵⁴

9. května 1948 byla přijata nová ústava, která vyhlášovala lidově demokratickou republiku. V platnost však zatím nevstoupila, protože jí prezident Beneš odmítl vzhledem k jejímu nedemokratickému charakteru podepsat.

Neúspěch v podobě nepodepsání ústavy prezidentem Benešem komunisty nijak nepoznamenal. Jejich dalším cílem bylo upevnit politickou hegemonii v zemi. V souvislosti s naplněním cíle docházelo v zemi k likvidaci všech politických stran, které mohly určitým způsobem ohrozit vývoj politického dění. KSČ přistoupila k eliminaci sil všech svých protivníků, počínaje oponenty a končící u nepohodlných členů strany. Vrcholem komunistického snažení bylo stvrzení nadvlády oficiální cestou, tedy volbami. Aby náhodou nedošlo k ohrožení vydobytých pozic, vstoupila KSČ do voleb pod jednou společnou kandidátkou Národní fronty. Na kandidátce se objevili pouze lidé loajální ke KSČ a její bývalí i stávající tajní členové. Žádná jiná strana nebo kandidát nebyli k volbám připuštěni.

Všichni občané s aktivním volebním právem jsou donuceni pod pohrůžkou postihů (především v zaměstnání) účastnit se voleb. Voličský nesouhlas mohl být vyjádřen pouze odevzdáním bílého, tedy prázdného lístku. Ve volebních komisích v čele se zkušenými funkcionáři došlo ještě k upravování volebních výsledků. Dle oficiálních výsledků voleb obdržela společná kandidátka Národní fronty 89,3 % hlasů, počet odevzdaných bílých lístků byl 10 %.⁵⁵

Bezprostředně po volbách, 7. června, abdikoval prezident Beneš. V té době byl již vážně nemocen a jeho vliv na politické dění byl nulový. V září pak Beneš zemřel.

⁵⁴ Jan Masaryk. [online]. Dostupné z: <<http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=19328&ido=7970&idj=1&amb=>>, [cit. 20. 12. 2007].

⁵⁵ Pacner, K.: Osudové okamžiky Československa. Praha : Albatros, 2001, s. 284

Novým prezidentem byl 14. června jednomyslně zvolen Klement Gottwald. Vznikla nová vláda v čele s Antonínem Zápotockým. Téhož dne vstoupila v platnost Ústava (nová ústava) poté, co ji podepsal nově zvolený prezident.

Komunistický přerod byl dokončen. Pro Československo nastává doba temna. Období plné diktatury, násilí, lží, poprav, strachu a represí. Totalitní perzekuce vehnala slzy do očí mnoha lidem, zároveň vyvolala rozsáhlou emigrační vlnu, která se dotkla všech sociálních skupin obyvatel.

3.3 Roztržka Tita se Sovětským svazem

Stejně jako ve všech okolních státech, získala v poválečné Jugoslávii hlavní slovo místní komunistická strana v čele s Josipem Brozem-Titem. Nástup válkou zoceleného maršála jugoslávské armády do čela státu byl sice sovětským vedením nejprve kvitován, avšak tento pohled se v průběhu roku 1948 začal měnit. Tito rozhodně neměl v úmyslu podřídit se sovětskému diktátu. Později dokonce vystoupil s myšlenkou vytvoření tzv. balkánské federace, která by byla seskupením jižních Slovanů (Jugoslávie, Albánie a Bulharska).

Myšlenka vytvoření druhého mocenského centra ve východním bloku byla pro Stalina neakceptovatelná. Ten se jednak obával ztráty svého výjimečného postavení a ztráty kontroly v jihovýchodní Evropě. Veškerá Titova iniciativa tak byla Sověty hodnocena jako snaha k odštěpení balkánského prostoru. Proto se druhé zasedání Informbyra, konané 28. června 1948 v Bukurešti, zaměřilo výrazně proti Titovi a jeho národní cestě k socialismu. Už v předcházejícím půl roce se sovětsko – jugoslávské vztahy na politické i obchodní úrovni postupně zhoršovaly. Když se ale ukázalo, že tato karta na Titovu stranu neplatí, dosáhli Sověti zmezinárodnění daného konfliktu. Kopie korespondence mezi Titem a Stalinem tak Moskva pravidelně zasílala všem ostatním komunistickým stranám, aby ve spolupráci se svými satelity zvýšila mezinárodní tlak na rebelující Jugoslávce. Když se i tato iniciativa minula účinkem, bylo svoláno zmíněné zasedání Informbyra do rumunské Bukurešti, které se usneslo na nebezpečí nacionalistických chyb ve vedení KS Jugoslávie. Když selhaly veškeré možnosti

„nápravy“ jugoslávského vedení, pokusili se Sověti o změnu na jeho nejvyšších postech, totiž o odstranění skupiny vedené Titem. Ukázalo se však, že jugoslávští komunisté stojí plně za svými představiteli a i tento sovětský plán ztroskotal. Jakkoli se pak Moskva až do Chruščovovy cesty do Bělehradu r. 1955 snažila jugoslávský režim přinejmenším podkopat, jak o tom téměř denně svědčí dobový tisk, nezdařilo se jí zničit možnou základnu dalšího odporu vůči jí budované jednotné ideologické linii.

Stalin se nejvíce obával, aby neposlušnost Tita nebyla pro ostatní členy východního bloku nakažlivá. Případná destabilizace východního bloku a pronikání nepřátelských imperialistických vlivů, mohly narušit pevné sovětské vazby na ostatní členské státy, jakož i ohrozit bezpečnost SSSR. V souvislosti s těmito obavami se Moskva zaměřila na hledání a pochopitelně též nalézání spikleneckých, protisovětských center u svých východoevropských satelitů. Jakýkoli antisovětský projev odporu podobný tomu jugoslávskému, byl ihned ztotožňován s tzv. titoismem. Myšlenka o tezi mezinárodního „titoistického“ spiknutí v lidových demokraciích, založeném na nacionální bázi, se později stala hlavní obžalobou v politických procesech.

4. Politické procesy

Vlna politických procesů s předními funkcionáři komunistických stran proběhla v padesátých letech ve většině zemí východního bloku. Přestože to není nikde dokázané, předpokládá se, že politické procesy vznikly ze sovětského popudu jako reakce na Stalinův spor s Titem. Stalin chtěl svým terorem zastrašit všechny potenciální nepřátele a vynutit si absolutní poslušnost zemí východního bloku. Jeho obavou bylo, aby náhodou někdo nenásledoval neposlušnosti Jugoslávie a nenarušil tak stabilitu sovětského impéria.

S nástupem komunistických stran v jednotlivých zemích východního bloku a tvorbou politického monopolu, dochází k odstranění opozičních sil. Nepřátelé strany, odpůrci nově nastupujícího režimu a řada dalších nepohodlných lidí (představitelé církve, živnostníci, inteligence,...) jsou likvidováni na základě falešných obvinění. Po likvidaci opozice a třídního nepřítele se falešná obvinění obrací proti samotným představitelům komunistické strany.

Prvním konstruktem, který ospravedlňoval čistky ve vlastních řadách, byla koncepce tzv. titoismu (jak již bylo uvedeno). Koncepce druhá byla „inspirována“ dalším neúspěšným sovětským diktátem. V důsledku Trumanovy doktríny se totiž Sovětský svaz snažil získat pozice i na Středním východě, zvláště, když se v poválečné době oslabila pozice anglické správy v Palestině. SSSR proto podporoval vznik státu Izrael, ke kterému došlo v květnu 1947. Když se však ukázalo, že židovský stát si nenechá diktovat spojenecké podmínky mezi oběma zeměmi, došlo nejen k ochlazení vzájemných vztahů, ale též k vlně nových pogromů proti židům, tentokrát pro jejich údajnou spjatost s vlivnými kruhy na Západě, jejichž vzájemná spolupráce prý směřovala k likvidaci lidově demokratických států. Na světě tak bylo nové pojetí nepřátelské činnosti tzv. sionismus. Naplno se obvinění ze sionismu objevilo v politickém procesu s Rudolfem Slánským.

4.1 *Od Rajka do Československa*

Po sovětsko-jugoslávském konfliktu dochází ve většině zemí východního bloku k uskutečnění politických procesů s vysoce postavenými komunistickými funkcionáři.

První zemí, která splnila Stalinův požadavek byla Albánie. V květnu 1949 je ministr vnitra Koči Džodže ve vykonstruovaném procesu obviněn z titoismu a následně popraven.

V červnu 1949 byl v Bulharsku zbaven všech politických funkcí Trajčo Kostov. V prosinci 1949 je v politickém procesu odsouzen k trestu smrti jako imperialistický a jugoslávský agent.

30. května 1949 byl zatčen v Maďarsku ministr zahraničních věcí a bývalý ministr vnitra László Rajk s dalšími 19 osobami. Všichni byli obviněni z protistátní činnosti a ze špionáže ve prospěch imperialistických velmocí a Jugoslávie. V září téhož roku bylo v případě vyneseno celkem pět rozsudků smrti, které byly 15. října téhož roku vykonány.

Politický proces s maďarským ministrem vnitra má však ještě jeden podtext. Z hlediska dalšího vývoje v Československu, byl právě proces s Rajkem událostí, která odstartovala vyšetřovací mašinérii, na jejímž konci bylo „jedenáct špagátů“ (jak později rozsoudil obžalované v procesu s Rudolfem Slánským Klement Gottwald).

Na počátku stál požadavek vůdce maďarských komunistů Matyáše Rákosiho. Ten při přípravě procesu požádal československé úřady, respektive samotného prezidenta Klementa Gottwalda, o vydání dvou osob, s jejichž přiznáními hodlal Rajka „usvědčit“. Šlo o Noela Fielda a dr. Gejzu Pavlíka. První byl levicový americký novinář, druhý prokomunisticky orientovaný slovenský intelektuál. Pro jejich zatčení nahrávala klíčová spolupráce obou s americkou charitativní organizací (USC) za druhé světové války ve švýcarském exilu, v případě Fielda kromě toho jeho účast v bojích za občanské války ve Španělsku.

Již brzy po Pavlíkově zatčení a předání do Maďarska hlásila 31. května 1949 tamní bezpečnost závažné informace v Pavlíkově doznání, týkající se ČSR. Proto

se na místo dostavili vyšetřovatelé Milén a Papež, kteří byli 2. června přítomni Pavlíkovu výsledku. V něm se vyšetřovaný přiznal ke své údajné proamerické výzvědné činnosti v Československu. Kaplan ve své Zprávě o zavraždění generálního tajemníka část Pavlíkovy výpovědi z onoho dne uvádí: „*Ve smyslu porad s Fieldem kromě konkrétní práce považovali jsme za náš nejdůležitější úkol proniknout do KSČ...*“.

Během těchto výsledků postupně vznikl seznam asi 60 jmen předních československých funkcionářů, kteří se měli na údajné imperialistické rozvratné činnosti podílet. Jmenný seznam byl předán Klementu Gottwaldovi v červnu 1949, během státní návštěvy Rákosiho. Seznam Gottwalda svým obsahem nepříjemně zaskočil; byla v něm totiž uvedena jak jména ministrů, Vladimíra Clementise a Václava Noska, tak funkcionářů KSČ, Karla Moška či Otty Šlinga, a také slovenských komunistů, Gustava Husáka a dalších.

K prověření činnosti „hříšníků“ ze seznamu vyzývá odpovědné úřady maďarský premiér Rákosi. Zdůrazňuje, že se jedná o mezinárodní spiknutí a Československo by mělo urychleně odhalit špióny, kteří zastávají vysoké funkce. Gottwald maďarským pobídkám o šetření zprvu odolával. Později však tlaku maďarské strany a její sovětské podpoře podléhá. Gottwald společně se Slánským aby nebyli sami v podezření, požádali Stalina o pomoc sovětských poradců. (*Neodhalení viníků, mohlo vrhnout stín na funkcionáře samotné.*) Stalin poslal osvědčenou dvojici z maďarského případu Lichačev a Makarov. Jejich aktivita pak časem i v Československu přináší své, Moskvou očekávané, výsledky.

4.2 Hledání Československého Rajka

Do Československa, jak již bylo uvedeno, přicházejí politické procesy v souvislosti s prověřováním maďarského Rajka. Úkolem pozvaných sovětských poradců, kteří měli v průběhu vyšetřování hlavní slovo, bylo najít osobnost z nejvyšších politických kruhů, která by zaručovala velkolepý monstrproces. Už jejich příjezd mnoho napověděl: „*Stalin mě poslal, abych zorganizoval procesy a*

*já nemohu ztrácet čas. Přijel jsem do Československa ne proto, abych diskutoval, ale abych stínal hlavy...*⁵⁶

Komplikované a zdlouhavé vyšetřování však k cíli dlouho nevede. Dílčí obvinění s bezvýznamnými funkcionáři nejsou pro Moskvu zajímavé. Nakonec se zdá, že by úspěch mohla přinést tzv. londýnská linie (*obžaloba proti bývalé londýnské emigraci a španělským dobrovolníkům.*) Obviněn je Löbl. Rudolf Slánský vyzývá k odhalení nepřítele.

V říjnu 1950 byl po dlouhém hledání „správné osoby“ zatčen a uvězněn krajský politický tajemník KSČ Otto Šling. Po mimořádně krutém vyšetřování Šlinga a na základě informací získaných sledováním řady dalších funkcionářů následovalo v lednu a únoru 1951 hromadné zatýkání. Celkem se dostalo do vyšetřovací vazby více jak padesát funkcionářů. Mezi nimi V. Clementis, A. London, G. Husák, K. Šváb nebo M.Švermová. Po více jak měsíčním surovém vyslýchání byl předložen následující závěr: „Česká nepřátelská skupina v čele s Ottou Šlingem a Marií Švermovou usilovala o odstranění R. Slánského a A. Zápotockého z funkcí a o izolaci Gottwalda. Dále chtěla docílit změny režimu a odtržení ČSR od sovětského bloku. Do čela slovenské skupiny postavili V. Clementise – tato skupina měla údajně za úkol rozvrátit nebo přímo rozbít republiku oddělením Slovenska.“⁵⁷

V tuto chvíli se hovořilo o protistátním spiknutí, vedeném dvojicí Švermová-Šling. Pro moskevskou centrálu a nově příchozí sovětské poradce však byla i tato jména na zinscenování velkého monsterprocesu nevýznamná. Vyšetřování tak podle vyšetřovatele Bohumila Doubka převzali zcela pod své vedení sovětské poradci. Cílem bylo pokračovat v dalším hledání. Středem zájmu se postupně stával Slánský, který splňoval náročné představy Moskvy.

⁵⁶ Ivanov, M.: Justiční vražda, aneb smrt Milady Horákové. Praha: Betty, 1991. s. 161

⁵⁷ Komunistický režim a politické procesy v Československu s. 129

5. Politický proces s Rudolfem Slánským

5.1 Slánského pád

Vedoucí funkcionáři KSČ si oddechli. V podobě protistranického spiknutí „Švermová-Šling“ našli tzv. československého Rajka. Zároveň se domnívali, že zinscenováním monsterprocesu, jehož ústředními postavami měla být dvojice Švermová, Šling, uspokojí Moskvu a ta již nebude hledat v řadách nejvyšších funkcionářů další spiklence.

Nová konstrukce, rodící se bez vědomí stranických špiček Československa, však nabízela daleko pompéznější akci. Hlavním „hrdinou“ se měl stát generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, který bohužel pro ně splňoval představy Kremlu v mnoha ohledech.

Slánského další nevýhodou mohla být jeho neoblíbenost v Moskvě, či neustále se zvyšující počet nepřátel mezi členy komunistického vedení. Sovětské ústředí projevovalo zájem o Slánského již delší dobu. Navíc špatná pověst jej v SSSR provázela od roku 1936, kdy byl společně s Janem Švermou ostře kritizován komunistickou internacionálou za tzv. oportunistickou politiku (tzn. *politiku pasivní, bezzásadového přizpůsobování se okolnostem nebo opouštění zásad ve prospěch okamžitých výhod*).⁵⁸ Vzhledem ke svému židovskému původu a expanzi Hitlera musel na počátku války opustit Československo. Úkryt se snažil nalézt v moskevském exilu, kde povolení k pobytu získal až po přímlově Gottwalda.

Moskevská mise přinesla z hlediska přátelských vztahů pro Slánského dva protipóly. Pozitivním prvkem bylo upevnění vzájemného přátelství s Gottwaldem. Co naopak Slánskému do budoucna neprospělo, byl zhoršující se vztah s Václavem Kopeckým,⁵⁹ který měl velmi blízko k sovětské bezpečnosti. Václav

⁵⁸ Kolektiv autorů: Akademický slovník cizích slov. Praha : Academia, 2000, s. 545

⁵⁹ Člen KSČ, člověk s rozhodující mocí (v letech 1945-53). Podílel se na přípravě, ideologii i propagandě politických monstrprocesů se členy nekomunistických stran, s katolickým duchovenstvem i s "nepřáteli uvnitř komunistické strany". Svými konstrukcemi a vymyšlením nejfantastičtějších historických a jiných paralel mnohokrát udivoval i otrlé vyšetřovatele StB.

Kopecký byl pro své „sovětské“ známosti obávaným mužem a do sporu s ním se nepouštěl ani Gottwald.

Po druhé světové válce se Slánský vrací do Československa jako generální tajemník KSČ. Jeho pozice posílila po komunistickém převratu v roce 1948, kdy se v podstatě stává druhým nejmocnějším mužem v zemi. Obrovská politická moc generálního tajemníka umocněna silnými přátelskými pouty s Gottwaldem byla trnem v oku nejednoho politika. O hloubce přátelství mezi Gottwaldem a Slánským vypovídá více než výmluvně rozhodnutí prvně jmenovaného, aby zprávy o jeho zdravotním stavu dostával pouze Slánský.

Jedním z těch, kteří Slánského příliš nemuseli, byl již zmiňovaný Václav Kopecký. Po řadě osobních konfliktů přerostly názorové rozepře i do politické oblasti. Předseda vlády Antonín Zápotocký viděl ve Slánském konkurenta v boji o případné Gottwaldovo nástupnictví. Alexej Čepička zodpovědný za prokomunistické změny v československé justici, mimo jiné zeť Klementa Gottwalda, vnímal generálního tajemníka jako překážku pro svůj kariérní růst. Ať již příčiny byly jakékoli, rozpory s Rudolfem Slánským měla celá řada dalších funkcionářů jako například Gustáv Husák či Antonín Novotný.

I přes tyto rozbroje se však zdála pozice Rudolfa Slánského neotřesitelná. Zvláště v okamžiku, kdy bylo odhaleno řídicí centrum protistátního a protisovětského spiknutí. Určením viníků došlo k uklidnění politického napětí ve straně. Mnoho funkcionářů se totiž obávalo, že by mohl padnout stín podezření právě na ně. Cílem Slánského v tomto období bylo především ochránit od nařčení z účasti na spiknutí nejužší a nejvyšší vrstvy komunistického ústředí, potažmo sebe samého. Rozjíždějící se monstrproces Švermová - Šling jakoby vyvolal pocit jistoty, že záležitost hledání československého Rajka je uzavřena. Pro moskevskou základnu KGB a sovětské poradce v Praze však byla jména Šling a Švermová příliš bezvýznamná. V Československu ještě nikdo netuší, jaká mašinerie se v SSSR dává do pohybu.

První pocit nejistoty či řekněme první signál, že není něco v pořádku, zaznamenal Slánský v lednu 1951 v Moskvě na utajené poradě zemí sovětského bloku, za účasti ministrů obrany a vůdčích představitelů stran. Když přišel na řadu

československý referát, byl vyzván Molotovem Čepička, aby jej přednesl, nikoli Slánský. Slánský, který celou zprávu přichystal a také lépe vládl ruštinou, prostor nedostal. Slánský zvyklý na tradiční vřelá přijetí nejvyšších sovětských představitelů opouští hlavní město SSSR přinejmenším zaskočen.

O měsíc později schválil ústřední výbor KSČ koncepci „velkého spiknutí“, ve kterém se již údajně počítalo s odstraněním Slánského.⁶⁰ (pozn. Což by však pravděpodobně bylo v rozporu s tvrzením, že o průběhu sbírání informací o Slánském věděl pouze nejužší okruh vyšetřovatelů a sovětských poradci. Poznatky byly tajeny i před ministrem vnitra.) Přípravu velkého procesu měli zcela ve svých rukou sovětské poradci instruováni ústředím moskevské tajné bezpečnostní služby.

Během výslechů uvězněných komunistických funkcionářů se stále častěji objevovalo jméno Rudolfa Slánského. Až do března roku 1951 byla tato skutečnost brána spíše jako snaha obžalovaných bránit se a nebyl jí přikládán přílišný význam. Uváděním jmen nejvyšších státních představitelů a odvoláváním se na jejich příkazy zároveň hodlali upozornit na absurditu přednesených obvinění. Navíc na příkaz ministra národní bezpečnosti Ladislava Kopřivy bylo zakázáno uvádět prominentní osoby v protokolech. O stále častějším uvádění jména Slánského byl jeden z hlavních vyšetřovatelů Bohumil Doubek informován od svých podřízených pouze ústně.

Ke změně vedení vyšetřování dochází koncem března. Především sovětské poradci a jejich blízcí spolupracovníci chtějí od obviněných slyšet jméno Slánského. Zde je potřeba zmínit, že vyšetřování bylo vedeno ve dvou liniích. První linie pokračovala v řešení konstrukce protistranického spiknutí, jak bylo schváleno vedením KSČ v únoru 1951, vedení případu měl na starosti Doubek a Košťál. Druhá, neoficiální a zatím utajená, se již plně soustředila na Slánského jako vůdce nepřátelské činnosti. Tuto linii mají na starosti příslušníci tzv. náhodské skupiny: Smola, Arazin, Holvek, Kohoutek. Výsledky zaměřené na odhalení Slánského byly až do poloviny července roku 1951 tajné.

⁶⁰ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 131

Moskevská centrála považovala Slánského za člověka, který „je odpovědný za rozmístění nepřátelských a nespolehlivých osob do vysokých funkcí“, zároveň jej považovala „za hlavu spiknutí.“⁶¹

Velmi zajímavě se o Slánském vyjadřuje také Alexej Čepička. Dle Taussigové při jejich vzájemném rozhovoru v dubnu či březnu 1951 řekl na adresu generálního tajemníka: „*Slánský není byrokrat, ale nepřítel!*“⁶²

Tajné protokoly z vyšetřování se dostávaly pouze do rukou sovětských poradců. Obrysy konstrukce spiknutí v Československu byly dotvořeny moskevskou bezpečnostní centrálou v červnu 1951. Získané poznatky o generálním tajemníkovi byly utajovány jak před ministrem, tak také před vedoucími politiky. Legalizace případu Slánský se podařila až 14. července 1951. Částečně k tomu dopomohla vynucená výpověď Artura Londona.

Změnu ve vyšetřování zaznamenal London v červenci 1951. Vyšetřovatel Kohoutek informuje Londona o reálnosti existence rozsáhlého protistátního spiknutí řízeného vysoce postaveným funkcionářem. Během tajného výčtu všech významných komunistických funkcionářů vždy doplní jejich jména slovy: „*Ten to není*“. Až zbývá jméno poslední. London se podivuje: „*Chcete říci, že jde o Slánského?*“ Kohoutek reaguje: „*Ano, je to Slánský*“.⁶³

V dalších dnech měl být London vyslýchán v souvislosti se Slánským. Zároveň je upozorněn, že není první, kdo bude v tomto případě vyslechnut. Aby Kohoutek obžalovaného přesvědčil, ukázal mu podrobnou výpověď z března 1951, opatřenou podpisem Evžena Löbla. Löbl řekl: „*Činnost má i dalších by nebyla možná, kdybychom neměli jasnou podporu Slánského*.“⁶⁴

Po fyzicky i psychicky náročných výsleších přichází 14. července vlastnoručně psaná výpověď Londona: „*Po pětíměsíčním mlčení jsem se rozhodl plným doznáním alespoň částečně svoje zločiny napravit. Vedoucím trockistického*

⁶¹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 134

⁶² Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 132

⁶³ London, A.: Doznání : v soukolí pražského procesu. Praha : Československý spisovatel, 1990, s. 201

⁶⁴ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 135

*spiknutí v ČSR je generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský, jeho pravou rukou je Geminder, Švermová je jeho společníci a Frank a Rais jsou jim oddáni.*⁶⁵ Podle autora Rudolf Ströbinger ve skutečnosti napsal přiznání Londona kapitán StB Vladimír Kohoutek, což odůvodnil tím, že London dělá chyby v češtině.⁶⁶

Mezitím došlo k setkání hlavní vyšetřovací skupiny v případě Slánský. Pravděpodobně v červnu. Doubek a Košťál se sešli společně se sovětskými poradci, aby vyhodnotili dosavadní poznatky o případu a stanovili konkrétní návrhy, jak v šetření dále pokračovat. *„Poradci Jesikov s Galkinem zde hovořili o Slánském jako o možném nepříteli, hlavně v souvislosti s prováděním tzv. židovskoburžoazní nacionalistické politiky na kádrovém úseku,*“ řekl v roce 1955 o tomto setkání vyšetřovatel Doubek.⁶⁷ Závěrem se účastníci porady shodli, že vypracují souhrnnou zprávu dosavadních poznatků o Slánském. Na návrh sovětských poradců měla být o nebezpečí sionismu informována též patřičná místa. Závěrečná zpráva byla vypracována ve dvou exemplářích. Jeden byl předán ministru Kopřivovi, druhý v ruském překladu putoval do Moskvy.

Kopřiva, který zprávu předal dále Gottwaldovi, měl zároveň Doubkovi odpovědět na otázku, zda má být i nadále vedeno vyšetřování tímto směrem. Kopřiva samozřejmě nemohl v tak citlivé záležitosti sám rozhodnout. Asi za dva dny přichází rozhodnutí Gottwalda pokračovat ve vyšetřování a *„odhalit všechna fakta o připravovaném spiknutí.*“⁶⁸ Je velmi pravděpodobné, že Gottwald, ač byl Slánského přítel, nepřistoupil k jeho obraně z obav, aby nevrhl stín podezření také na svou osobu.

21. července doručil hlavní sovětský poradce v Československu Filipov do Prahy dopis od Stalina, ve kterém sovětský diktátor považuje předložené důkazy proti Slánskému za nedostatečné. Mimo jiné upozorňuje na skutečnost, že tyto důkazy jsou výpověďmi obžalovaných zločinců, a proto je třeba k nim přistupovat velmi opatrně. Případná obvinění proti Slánskému tak považoval za

⁶⁵ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 136

⁶⁶ Ströbinger, R.: Vražda generálního tajemníka. Brno : Petrov, 1991, s. 75

⁶⁷ Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 109

⁶⁸ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 137

neopodstatněné. Stalin napsal: „Dostali jsem usvědčující materiály o soudruhu Slánském a soudruhu Geminderovi (pozn. Bedřich Geminder byl vedoucím mezinárodního oddělení ÚV KSČ - Vloženo V.Š.). Považujeme materiály za nedostatečné a myslíme, že zde není žádný důvod k obvinění. Domníváme se, že nelze jen na základě udání známých pachatelů dělat závěry, je třeba faktů, které taková udání potvrzují. Z toho je vidět ne dost vážný poměr k této práci, a proto jsme rozhodli Bojarského odvolat do Moskvy.“⁶⁹

Gottwald podobný vzkaz vyslyšel dozajista rád a ještě týž den Stalinovi odpověděl: „Souhlasím s Vámi, že na základě vyšetřovacích materiálů nelze vznést proti dotyčným soudruhům obvinění, tím méně dělat nějaké závěry. To platí dvojnásob, když výpovědi pocházejí od usvědčených zločinců.“⁷⁰ Současně vyslovil přání, aby byl Bojarskij ponechán v Československu jako hlavní poradce.

Domnívám se, že již z této výměny dopisů je patrná určitá dvojsmyslnost. Stalin nebyl spokojen s prací Bojarského, protože mu nedokázal přinést přesvědčivější důkazy, proto jej také odvolal. Ve svém dopise dále uvádí větu jež nemusí nutně znamenat Slánského „osvobození“: „Je třeba faktů, které taková udání potvrzují.“

Nicméně po tomto korespondenčním typu komunikace zvolil Stalin osobnější způsob sdělování a pozval Gottwalda do Moskvy, aby celou záležitost projednali podrobněji. Gottwald se však na setkání pro nemoc nedostavil a jako zástupce vyslal svého zetě Alexeje Čepičku (ministra národní obrany).

Do sovětské metropole odletěl Čepička v utajení 23. července 1951 a ještě týž den absolvoval jednání se sovětským vedením. Stalin požadoval přesnější informace o případě Slánského, jakož i stanovisko československého stranického vedení. Též jej zajímaly podrobnosti výpovědí Londona, Löbla a dalších, ve kterých Slánský figuroval. Zároveň znovu upozornil na opatrnost, s jakou je třeba přistupovat ke svědeckým výpovědím tak problematických svědků. Po zprávě československého vyslance a následné diskusi přistoupil Stalin k monologicky

⁶⁹ Pernes, J.: Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský". Brno : Prius, 2005, s.104

⁷⁰ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 137

vedené kritice. Nespokojen byl s nedostatečnou kontrolou předních stranických a státních funkcionářů. Podle něj právě špatná kontrola umožnila Slánskému dopouštět se dlouhou dobu chyb, jejichž vlivem vznikaly příhodné podmínky pro nepřátelskou činnost. Na závěr bylo usneseno, že výsledky porady budou sděleny Gottwaldovi dopisem jako oficiální stanovisko sovětského politbyra.⁷¹

Obsah písemné zprávy se víceméně shodoval se závěry jednání. Pro další vývoj kolem Slánského je však významná část dopisu, ve které Stalin uvádí: *„Zároveň s tím, co přicházelo od našich sovětských pracovníků, je nám jasno, že soudruh Slánský nadělal mnoho chyb v oblasti vyzdvihování a rozestavování vedoucích kádru. Ukázal se jako krátkozraký a příliš důvěřivý, v důsledku čehož spiklenci a nepřátelé svobodně a beztrestně řádili a škodili straně a lidu. Zdá se nám proto, že na místě generálního tajemníka nemůže býti takový člověk, který se špatně vyzná v lidech a dopouští se často chyb v rozmísťování kádru. Proto myslím, že by bylo správné uvolnit soudruha Slánského z funkce generálního tajemníka.“*⁷²

Gottwald obdržel dopis 24. července a po jeho přečtení a vyslechnutí Čepičky byl znovu na rozpacích. Velmi dobře si však uvědomoval, že protivit se i Stalinovu doporučení není šťastným řešením. O dva dny později (26. července) napsal tedy odpověď, ve které se zavazuje splnit veškeré Stalinovy požadavky:

*„Drahý soudruhu Staline! Váš dopis ze dne 24. července jsem obdržel. Informoval jsem dnes o něm soudruha Zápotockého. Souhlasím s organizačními opatřeními, ke kterým radíte ve věci soudruha Slánského. Uvažujeme o tom, při reorganizace vlády asi v září tohoto roku, jmenovat soudruha Slánského členem vlády a v této souvislosti ho zprostit dosavadní funkce. Vycházím totiž z toho, že soudruh Slánský má nadále vykonávat odpovědnou funkci, byť i na jiném úseku. Prosíme, abyste sdělil Váš názor na toto řešení.“*⁷³ V dopise dále žádá Stalina, aby místo odvolaného Bojarského zaslal do Prahy co nejdříve jiného poradce.

⁷¹ politbyro, neboli politické byro, bylo jedním ze dvou nejvyšších stranických vedení SSSR, které se zabývalo řízením ekonomiky, zahraniční politiky, otázkami obrany a politického řízení země.

⁷² Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 140

⁷³ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 142

Karel Kaplan ve své knize „Zpráva o zavraždění generálního tajemníka“ tvrdí, že Gottwald napsal Stalinovi původně jiný dopis, v němž naznačuje i své pochybení: „Ani já se necítím bez viny a odpovědnosti za učiněné chyby.“⁷⁴ Zde se ale nejspíše zalekl svého „doznání“, proto raději vytvořil nový koncept, jenž nakonec Stalinovi odeslal.

Po Stalinově kritice moskevské centrály a práce sovětských poradců byl dokonce obnoven zákaz výslechů proti Slánskému. Výslechy zakázal Klement Gottwald. Zákaz však bohužel pro Slánského nebyl respektován sovětskými poradci a jejich nadřízenými v Moskvě, kteří v šetřeních nadále pokračovali. Z českých vyšetřovatelů se angažovala především náchodská skupina.

Mezitím 31. července oslavil Rudolf Slánský své padesáté narozeniny. Program oslav byl schválen před několika týdny stranickými orgány a na jejich průběhu se nic neměnilo. Gottwald jménem stranického vedení zaslal Slánskému gratulaci: „*Drahý soudruhu, celá naše strana a všichni náš pracující lid tě zdraví jako svého věrného syna a bojovníka, proniknutého láskou k pracujícímu lidu, jakož i věrností k Sovětskému svazu a velkému Stalinovi.*“⁷⁵ Karel Kaplan však ve své tvorbě upozorňuje, že obsah blahopřání byl na poslední chvíli Gottwaldem změněn. Vyškrtnuty byly zejména pasáže, ve kterých zmiňuje Slánského jako svého nejbližšího spolupracovníka nebo bojovníka proti třídnímu nepříteli. Kromě gratulace udělil také Gottwald Slánskému osobně nejvyšší státní vyznamenání: „*Za zcela výjimečné zásluhy o vítězné budování socialismu v Československé republice.*“⁷⁶ Vyšetřovatel Doubek však ve své pozdější výpovědi tento akt nepřeceňoval a řekl, že udělení vyznamenání mělo uklidnit Slánského či odpoutat jeho pozornost od vedeného směru vyšetřování.⁷⁷

Přestože oslavenec obdržel 31. července četné domácí i zahraniční gratulace, byl zaskočen. Ve výčtu gratulací totiž scházelo blahopřání z Moskvy. Stalin přešel Slánského významné životní jubileum mlčením. Slánský neznal přesné důvody,

⁷⁴ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 142

⁷⁵ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 143

⁷⁶ Slánská, J.: Zpráva o mém muži. Praha : Svoboda, 1990, s. 10

⁷⁷ Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 121

ovšem znalý politických poměrů si dobře uvědomoval, co by mohlo následovat. Otřesený a nervózní, zatím stále ještě generální tajemník, snažil se dopátrat příčin moskevského nezájmu. Zároveň se domníval, že mu chodí podstatně méně informací o průběhu protistranického spiknutí Švermová-Šling. Ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva později popisoval časté dotazy Slánského na průběh vyšetřování a zda se nevyskytlo podezření na další funkcionáře.⁷⁸

Sovětské mlčení při oslavě Slánského padesátých narozenin vnímala moskevská centrála, včetně sovětských poradců, jako výzvu a pokračovala tak v dalších šetřeních proti Slánskému. Neméně důležitým úkolem byla legalizace výsledků Slánského a znovuoobnovení konstrukce, kde bylo o Slánském uvažováno jako o hlavě spiknutí.

Ve spolupráci se sovětskými poradci vypracovala tzv. náchodská skupina plán, jak předložit výsledky šetření přímo na důležitá politická místa v Moskvě. Sovětští poradci se navíc snažili, aby předání informací vypadalo, jako že je přímo od vyšetřovatelů. Smola, Kohoutek, Mozola, Holvek a další předložili začátkem srpna sovětskému vyslanectví v Praze své poznatky o Slánském. Ve své zprávě obvinili současně Kopřivu ze záměrného komplikování vyšetřování. Plán se však nezdařil. Sovětské velvyslanectví informovalo Kopřivu a ten všechny stěžovatele přeřadil na podružnější pracoviště. Suspendovaný Holvek se dokonce za několik dní úspěšně pokusil o sebevraždu. Většina vyšetřovatelů tehdejší události však dodnes shodně tvrdí, že si Holvek sám život dobrovolně nevzal.⁷⁹ Rozpuštěním náchodské skupiny došlo k posílení pozice vyšetřovatelů Doubka a Košťála.

Doubka s Košťálem si ihned vzali na starosti sovětští poradci Semjon Galkin a Boris Jesikov,⁸⁰ kteří se případu ujali dočasně poté, co byl Stalinem odvolán Vladimír Bojarskij. Doubek se ve své zpovědi vyjadřuje, že Jesikov na rozdíl od svého předchůdce nevyžadoval během výsledku hrubé fyzické násilí. Počátkem srpna již byla česká dvojice vyšetřovatelů zpracována sovětskými kolegy natolik,

⁷⁸ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 143

⁷⁹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 144

⁸⁰ Oba sovětští poradci již v Československu působili po boku Bojarského a s případem byli dobře obeznámeni.

že o vině Slánského nepochybovali. Ke konci měsíce, opět za vydatné podpory Galkina s Jesikovem sepsali rozsáhlou zprávu zahrnující nové poznatky o případu. Cílem bylo přesvědčit na základě předloženého dokumentu Gottwalda, že Slánský je nepřítel. S tímto záměrem kontaktovali vyšetřovatelé Kopřivu a ten samozřejmě Gottwalda. Gottwald studoval materiály s plnou vážností. Po návratu Kopřivy z prezidentova sídla dotázal se Doubek ministra, zda mohou vyšetřovatelé vyslýchat a klást otázky týkající se Slánského. Ministr údajně odpověděl: „*V zájmu odhalení hlavy spiknutí je nutno použít všech možností, které máme.*“⁸¹ Zpověď vyšetřovatele Doubka je o něco přesnější. „*Ministr dal souhlas, aby nikomu nebylo bráněno vypovídat, jak chtěl. Byl ovšem proti jakémukoli zaměřování výsledků*“⁸² Sovětští poradci byli s výsledkem setkání spokojeni a nejspíše si slova Kopřivy vyložili poněkud svérázněji. Přímé výsledky Slánského tak byly v jejich pojetí nepřímo povoleny.

Září 1951. Asi by bylo vhodné připomenout úryvek dopisu, který psal v červenci tohoto roku Gottwald Stalinovi. „*Uvažujeme o tom, při reorganizace vlády asi v září tohoto roku, jmenovat soudruha Slánského členem vlády a v této souvislosti ho zprostit dosavadní funkce.*“⁸³ A jak Gottwald slíbil, tak také učinil. 6. září 1951 byl generální tajemník Rudolf Slánský ze svého úřadu, který byl zrušen, odvolán. Zároveň byl schválen jako místopředseda vlády pro národohospodářský úsek. O odvolání rozhodl o den dříve na svém zasedání ÚV KSČ. Místo druhého nejvýznamnějšího muže v zemi připadlo Antonínu Zápotockému. Politicky si polepšil také Čepička a Karol Bacílek, kteří se v podstatě dostali do nejužšího politického i stranického vedení.

Se svou sebekritikou předstoupil Rudolf Slánský, jenž zpytoval svědomí především v souvislosti chybné kádrové politiky, jejíž vlivem se dostala na důležité funkce řada spiklenců a nepřátel.

⁸¹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 145

⁸² Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 111

⁸³ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 142

O nepřátelských živlech v nejvyšších funkcích a úřadech hovořil také Gottwald. Ve svém pojetí dvou mocenských center (oficiálním a protistátním, zatím neodhaleném) dále řekl: „*Agenti nepřítelé pomoci svých pozic v aparátu ústředního výboru strany si vybírali a rozmísťovali kádry nejen ve straně, nýbrž i ve státním a hospodářském aparátu. To jsou začátky, abych tak řekl, dvou center moci*“⁸⁴

Václav Kopecký, se kterým Slánský neměl zrovna ideální vztahy (od dob moskevského exilu během druhé světové války), ve svém příspěvku naznačil spjatost protistátního centra se sekretariátem ÚV. Současně upozornil na nebezpečí světového sionismu.

5.2 Dopis Velkému metaři a zatčení Slánského

Záříjové události samozřejmě výrazně ovlivnily průběh případu Rudolfa Slánského. Sovětští poradci vytvořili za poslední rok zcela novou linii vedení výslechů. Od Slánského jako oběti se mělo přejít ke Slánskému jako zločinci. Navíc na rozdíl od předešlých politických procesů ve východním bloku bylo obvinění z titoismu doplněno o antisemitismus.

Opětovné vyslýchání Šlinga, Londona, Švába a dalších nové poznatky nepřineslo. Výpovědi proti Slánskému stále nestačily na jeho zatčení.

Rozhodujícím momentem, který zlomil Slánskému vaz definitivně a sovětským poradcům zachránil „jejich“ koncepci, byl dopis. Dopis, jenž vstoupil ve známost jako tzv. dopis „Velkému metaři.“

Státní bezpečnost dopis obdržela 9. listopadu, když se na německo–československé hranici v Chebu přihlásil smluveným heslem agent Rudolf Nevečeřal⁸⁵ a odevzdal veškeré písemné materiály, které měl u sebe. Nevečeřal

⁸⁴ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 146

⁸⁵ Rudolf Nevečeřal byl v roce 1950 za „protistátní řeči“ odsouzen na dva měsíce nepodmíněně. Do vězení nenastoupil a uprchl v březnu 1951 do NSR, kde ho ve Weiden u převzala pobočka americké vojenské zpravodajské služby (MIS). Ta jej v příštích týdnech dvakrát poslala do

původně pracující pro exilovou zpravodajskou organizaci OKAPI s sebou kromě dalších materiálů přinášel dopis pro jistou Danielu Kaňkovskou (byla označena za milenkou Slánského). Dopis pro Kaňkovskou ve skutečnosti obsahoval dva vzkazy. Jeden byl určen adresátce. Druhý, zalepený v obálce, měla Kaňkovská předat „Velkému metaři“ a zprostředkovat kontakt mezi ním a kurýrem.

Znění dopisu: *„Dostáváme nyní zprávy, že Vaše situace se stává obtížnější a vyslovují se zde obavy a domněnky, podepřené zprávami z dobře informovaných kruhů, že se předvídá procesování známé v případě Gomulky. Doufáme, že tento dopis Vás zastihne ještě včas. Nabízíme Vám bezpečný odchod na Západ. Podle prohlášení nejpovolanejších míst zaručujeme Vám azyl, bezpečný úkryt a pozdější umožnění existence, vyjímaje politickou kariéru. V případě, že souhlasíte, budeme moci Váš odchod zprostředkovati neprodleně. Jako důkaz Vašeho souhlasu stačí utrhnouti dolní polovinu tohoto dopisu. Na útržek poznamenejte datum, kdy je odchod žádoucí. Instrukce k odchodu dostanete toutéž cestou, buďte opatrný a nesvěřujte se nikomu, ani doručitel dopisu neví, oč jde. Abyste se přesvědčil, že tato akce je podnikána ze Západu, bude pro Vás vysíláno heslo v rámci vysílání Svobodné Evropy na vlně 48,9 m, a to ve dnech 10., 17. a 24. listopadu, dále 1. prosince 1951, vždy v 19,53 hodin. Heslo zní: „Zlé věci přicházejí najednou. Vzkazuje Podpora.“⁸⁶*

Autorství dopisu není zatím spolehlivě rozřešeno. Dle Kaplana (Nekrvavá revoluce – Toronto 1985) mohl být autorem obou dopisů Herbert Kauders (agent pražské rozvědky). V roce 1995 uveřejnil historik Jiří Šolc v časopisu Historie a vojenství informaci, že v reakci na jeho vydanou publikaci „Ve službách prezidenta“ se mu k autorství dopisu přihlásil v USA František Ostrý. Šolcovi údajně poskytl kromě ústního svědectví originály některých dokumentů vztahujících se k operaci „Velký metař.“ Ostrý zároveň označil Herberta Kauderse za člena exilové zpravodajské organizace OKAPI. Podle výkladu

Československa jako svého agenta-chodce. Při druhé cestě se na přímluvu manželky sám přihlásil čs. úřadům a 15. května 1951 podepsal spolupráci s StB.

⁸⁶ Dopis „Velkému metaři“. [online]. Dostupné z:

<http://www.historieavojenstvi.cz/2006/zahadny_dopis.pdf>, [cit. 20. 12. 2007].

Ostrého figuroval Kauders v operaci „Velký metař“ jako tipér (doporučil např. Danielu Kaňkovskou jako prostředníka pro styk se Slánským – ta se však se Slánským osobně neznala). Podle Kaplana (Zpráva o zavraždění generálního tajemníka – 1992) byl Kauders agentem československé vojenské kontrarozvědky a do Německa byl vyslán. Tento rozpor souvisí pravděpodobně se skutečností, že Šolcovi se nepodařilo dohledat záznam o této činnosti Kauderse. Kaplan se odvolává na písemné svědectví Karla Košťála.

Tak jako tak se onen list, adresovaný „Velkému metaři“, do rukou Rudolfa Slánského nikdy nedostal. Na hranicích Nevečeřala očekával orgán StB Skřivánek, od nějž se dopisy dostaly do centrály StB. Na základě názoru vyšetřovací skupiny (především sovětských poradců) bylo usouzeno, že adresátem dopisu je Slánský. Kaňovská dopis skutečně obdržela. Vyšetřovatelé viděli příležitost jak Slánského usvědčit. Podle plánu měl být zadržen v okamžiku, kdy mu Kaňovská dopis přinese ke kanceláři. Plán však nakonec nevyšel tak ideálně. Kaňovská pochopila, že je sledována a po poradě se svým přítelem dopis spálila. V roce 1953 byla odsouzena ke třinácti letům vězení, její přítel dostal dvacet let.

I přes neúspěch akce dosáhli vyšetřovatelé svého cíle. Ještě než Kaňovská dopis spálila, byla pořízena StB jeho kopie. Přeložena do ruštiny, putovala od sovětských poradců do Moskvy, kde byla předána Stalinovi.

Stalin po předložení „důkazního materiálu“ poslal Gottwaldovi vzkaz, že se obává Slánského útěku na západ a doporučuje okamžité zatčení. Zprávu doručil do Prahy 11. listopadu člen sovětského vedení Anastas Mikojan. Gottwald byl zprvu zaskočen a požadoval důkazy. Mikojan jednání s váhajícím Gottwaldem přerušil a odjel na velvyslanectví, odkud telefonicky hovořil se Stalinem. Stalin znovu zopakoval co od Gottwalda očekává. Zdůraznil také, co by pro československého prezidenta mohl znamenat případný útěk Slánského. Gottwald odpověděl: „*Stalin má nepochybně závažné důkazy, které my nemáme a které nám nemůže sdělit.*“⁸⁷ Zároveň vydal příkaz ke Slánského zatčení. Stalinovo přání bylo opět vyslyšeno. Později je Gottwaldovi předložena kopie usvědčujícího

⁸⁷ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 156

dopisu. Zápotocký na událost vzpomíná takto: „*Jak došlo k zatčení? Soudruh Gottwald dostal upozornění z Moskvy, že je nebezpečí útěku Slánského. Za několik dní jsme dostali zprávu z bezpečnosti, že byl zachycen dopis, který smyslem dává tušit, že Slánský má utéci. Dopis byl od Kauderse. Tehdy jsme se se soudruhem Gottwaldem domnívali, že Slánskému neslibovali azyl Američané nebo Francouzi, ale že iniciativa vzešla z Izraele.*“⁸⁸ Gottwald dal příkaz zatknout 23. listopadu. Ideální příležitostí byl večírek konaný u Zápotockého. Ten měl informovat Kopřivu, až Slánský večírek opustí.

Manželka Rudolfa Slánského Josefa Slánská vzpomíná na osudný den: „*23. listopadu 1951 měl Klement Gottwald pětapadesáté narozeniny. Poslali jsme mu dar, obraz jeho rodné obce Dědice od vynikajícího malíře Rady. Věřili jsem, že ho mile překvapíme. Gottwald Rudovi vzkázal, že je nemocen, že nikoho nepřijímá. A přece odpoledne přijal soudruha Zápotockého. Rudovi to nebylo lhostejné. Po dlouhých letech poprvé nemohl Klemovi osobně blahopřát k narozeninám.*“⁸⁹

Večer téhož dne byl Slánský společně s manželkou na večírku u Zápotockého. Ve 20:00 se v kanceláři ministra Kopřivy sešla zatýkáč četa. Ještě před půlnocí volá Zápotocký Kopřivovi, že se večírek chýlí ke konci. Ministr posílá zatýkáč četu do vily Slánského. Po půlnoci Slánský opouští Zápotockého, ten volá ministrovi, že Slánský právě odešel.

Josefa Slánská ve svých vzpomínkách popisuje zatýkáč akt takto: „*Vstupovali jsme do haly. Ze tmy do tmy. Já napřed, Ruda za mnou. Sotva jsem udělala několik kroků, rozsvítilo se světlo a ozval se dupot mnoha těžkých nohou. V mžiku mi někdo zkroutil ruce dozadu. Ze tmy se vyloupila skupina chlapů seřazených podél zdi. Samopaly namířené. Nohu vysunutou vpřed. Připraveni ke skoku.*“⁹⁰ „*Překvapený Slánský se ptal, co to má znamenat, odpovědi se však nedočkal. Když si uvědomil vážnost situace, požádal, aby si mohl na chvíli sednout. Stále dokola opakoval: „Ježíšmarjá.*“⁹¹ Rudolf Slánský byl zatčen 24.

⁸⁸ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 158

⁸⁹ Slánská, J.: Zpráva o mém muži. Praha : Svoboda, 1990, s. 136

⁹⁰ Slánská, J.: Zpráva o mém muži. Praha : Svoboda, 1990, s. 141

⁹¹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 159

listopadu 1951 kolem jedné hodiny v noci, bezprostředně po návratu z přátelské návštěvy u Zápotockých.

Po osobní prohlídce byl bývalý generální tajemník odvezen v poutech, se zavázanýma očima a s roubíkem v ústech do ruzyňské věznice. V Doubkově kanceláři změnil jméno z Rudolfa Slánského na číslo 2359/865.

Téhož dne, 23. listopadu, došlo i na zatčení Bedřicha Gemindera a Jarmily Taussigové. Ministr Kopřiva, jako údajný „Slánského člověk“, podal na nepřímý Gottwaldův pokyn v prosinci 1951 demisi a byl nahrazen Karolem Bacílkem. Na postu velitele StB vystřídal odvolaného Jaroslava Horu Antonín Prchal.

5.3 *Vliv sovětských poradců na průběh vyšetřování*

Sovětské experty na vykonstruované procesy Lichačev a Makarov, kteří přijeli do Československa na základě pozvání Gottwalda a Slánského, měli za úkol najít československého Rajka a vykonstruovat politický proces, který neměl obdoby. Jak již bylo uvedeno, pozvání předcházely stupňující se tlak v souvislosti s prošetřením svědeckých výpovědí v procesu Rajk. Dvojice poradců osvědčená v Maďarsku však úspěch nesklidila. Jími vytvořená konstrukce spiknutí Švermová-Šling nemohla Moskvu uspokojit. Z tohoto důvodu, je do Československa vyslána nová dvojice: Semjon Galkin a Boris Jesikov. S jejich příchodem dostávají události kolem Slánského rychlejší spád.

Slánský, který splňoval náročné představy sovětské rozvědky, se postupně stával středem zájmů. Sovětské poradci navíc brali jako signál tiché přejítí narozenin Slánského a jeho pozdější odvolání z funkce generálního tajemníka.

Čím více se Slánský stával středem zájmu, tím absurdněji vyznívalo chování vyšetřovatelů. Vyšetřování pod taktovkou nových poradců postupně měnili své původní, násilím vynucené výpovědi, o spiknutí v čele se Švermovou – Šlingem, na doznání o protistátním centru v čele se Slánským. Poradci tak podněcovali Šlinga, Londona, Švába a další k výpovědím proti Slánskému, směrem k jeho označení jako údajného vůdce československého křídla mezinárodního spiknutí, což tito rádi kvitovali, protože se tak umenšovala jejich údajná vlastní vina.

Tento posun je možné dobře vypořádat u Šlinga, kterého tzv. přeorientoval vyšetřovatel Košťál. Nejprve někdejšího brněnského krajského tajemníka přivedl na formulaci, že Slánský o Šlingově údajném vyzvědačství věděl, což mohl vyšetřovaný jen potvrdit, neboť se tím mínila jeho někdejší oficiální činnost ve funkci brněnského krajského tajemníka. Následně Košťál na radu sovětských poradců posunul Slánského do role hlavního činitele ve Šlingově protistátní činnosti a ve třetí etapě už oba hovořili o Slánském jako o nepříteli stojícím v čele spikleneckého centra. Jako důvod dlouhého zatajování Slánského hlavního podílu na údajné protistátní činnosti uváděl Šling své očekávání pomoci právě od generálního tajemníka, ale vzhledem k tomu, že žádné ulehčení nepřicházelo, rozhodl se odhalit „pravdu.“

Doubek ve své zpovědi uvádí: *„Podstata toho, co bylo až dosud vyšetřováním odhaleno, se neměnila. Spiknutí zůstávalo. Měnila se jen vedoucí funkce spiknutí.“*⁹²

První změnou ve vyšetřování byla změna postavy Slánského. Slánský jako oběť je nahrazen Slánským jako zločincem. Druhou změnou (i například v porovnání s předchozími politickými procesy v zemích východního bloku) bylo zvýraznění antisemitismu (oficiálně sionismu), který se postupně stal nosnou linií chystaného procesu.

O antisemitické proměně hovoří i Doubek: *„Sovětské poradcí nás upozorňovali na vzrůstající vliv židovstva na mezinárodním hospodářském i politickém poli. Poukazovali na Rockefellera, Rothschilda, Duponta a uváděli je v souvislosti s tím, co u nás Slánský se židy dělá, a že je zde nebezpečí, že by židé potom ovládli všechno. Že to mají dobře promyšleno a my že i u nás máme důkazy toho, jak to dělali. Poukazovali dále na úlohu vytvořeného státu Izrael a dokazovali, že hlavními představiteli mezinárodního imperialismu jsou právě židé, kteří ze svých hospodářských pozic ovlivňují imperialistickou politiku.“*⁹³

⁹² Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 113

⁹³ Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 117

Jesikov Doubkovi také několikrát zdůraznil, že „za každým ministerským křeslem v západních zemích stojí nějaký žid a že židé nechtějí v kapitalistických státech do politických funkcí proto, aby nebyl vidět jejich záměr ovládnout svět.“

⁹⁴ Samozřejmě neopomněl poznamenat, že i u nás mají židé vysoké funkce (viz Slánský).

5.4 Metody výsledků

Sovětsí poradci byli proslulí svou tvrdostí a krutostí. Novými prvky ve vyšetřování se stal psychický a fyzický nátlak. „Lidé byli přivázáni k výsledkům jako dobytek s pytlíkem na hlavě, byli poutáni na ruku i nohou, byli oslepováni žárovkami, byli honěni karabáčem, byli do umdlení mláceni, byli jim vyráženy zuby, oči, byla jim pálena kůže rozžhaveným železem, byla jim – po nasycení uzenými rybami a po umístění do silně vyhřáté místnosti – odpírána voda, byl jim násilně znemožňován spánek; lidé byli po dlouhé dny máčeni ve vaně napuštěné fekáliemi a močí tak, že jim vyčnívala jen hlava, byli šokováni elektrinou a byla jim dokonce drcena varlata.“⁹⁵ K fyzickým trestům dále patřilo kupříkladu bití obušky a mokřými ručníky po celém těle, škrcení, drcení prstů lisem, lámání končetin nebo vrážení špendlíků pod nehty a jejich následné vytrhávání. Mnozí obžalovaní ještě dříve než se sami přiznali, zemřeli vyčerpáním.

Josef Smrkovský vypověděl, že během jednoho výsledku dostal, kromě ran pěstí, tlučení hlavou o zeď, a kopání, osmdesát facek. Vzápětí dodává: „Dvakrát mne nepustili na lůžko čtyři dny, byl jsem nepřetržitě vyslýchán, a když jsem usínal, probouzeli mne fackováním.“ Gustáv Husák netradiční vedení výsledků potvrzuje: „Při vyšetřování byl jsem bit, škrcen a všemožně týrán.“⁹⁶

Jiný způsob vyšetřování byl užit u jistého pátera Altrichtera: „Ohrožovali ho sekáčkem na maso a nožem s tím, že neodejde živý. Posléze nechali do místnosti

⁹⁴ Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 118

⁹⁵ Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí. Praha : Univerzum, 1990. s. 152

⁹⁶ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 171

*přivést ženu, která se před páterem začala obnažovat a oba obvinění vyhrožovali p. Altrichterovi, že do něj dostanou alkohol a bude obviněn ze znásilnění.*⁹⁷

Obávanou hrozbou byl také pobyt v temnici. Jednalo se o sklepení bez topení, lůžka, světla, okna, vody a možnosti větrání. Místnost byla většinou malých rozměrů, spát bylo dovoleno pouze na zemi.

V období let 1948 - 1968 přišlo v československých věznicích o život nejméně 2127 osob. U stovky z nich bylo v kolonce příčina úmrtí uvedeno – smrt nezjištěna.⁹⁸

5.5 Rudolf Slánský – číslo 2359/865

Rudolf Slánský byl zatčen 24. listopadu 1951 kolem jedné hodiny ráno. Ještě týž den obdržel vězeňské oblečení. Vyšetřovatel Bohumil Doubek si vyžádal prohlášení, kde se Slánský zříká poslaneckého mandátu. Zprávu o zatčení Slánského přinesla ČTK teprve 28. listopadu. V Rudém právu bylo uveřejněno: *„Na návrh předsedy vlády a podle § 74 ústavy zprostil prezident republiky Rudolfa Slánského členství ve vládě a funkce náměstka předsedy vlády. Současně Rudolf Slánský rezignoval na členství v Národním shromáždění. Poněvadž při vyšetřování protistátních spikleneckých skupin vyšly v poslední době najevo dříve neznámé skutečnosti, usvědčující Rudolfa Slánského z aktivní protistátní nepřátelské činnosti, byla na jmenovaného uvalena vyšetřovací vazba.*“⁹⁹

Zpráva vyvolala v zemi doslova hysterii. Ještě nedávno Slánského přátelé a spolupracovníci předháněli se ve svých ostrých výpadech proti bývalému generálnímu tajemníkovi. Většina zfanatizovaných komunistů najednou neznala většího nepřítele. Na Hrad přichází řada rezolucí požadující nejvyšší trest. Straničtí funkcionáři jako by se předháněli, kdo vymyslí absurdnější obvinění. Slánský byl třídním nepřítelem, spiklencem a sionistou.

⁹⁷ Průběh výslechů. [online]. Dostupné z:

<http://www.cibulka.com/stblist/index2.htm#sovet_vzor>, [cit. 20. 12. 2007].

⁹⁸ Průběh výslechů. [online]. Dostupné z:

<http://www.cibulka.com/stblist/index2.htm#sovet_vzor>, [cit. 20. 12. 2007].

⁹⁹ Ströbinger, R.: Vražda generálního tajemníka. Brno : Petrov, 1991, s. 87

Ministr Kopřiva označuje Slánského „za člena nepřátelské skupiny v níž se seskupovali sionisté.“¹⁰⁰ Náměstek předsedy vlády Viliam Široký se snaží nalézt odpověď na otázku, kdy Slánský podlehl sionismu? Za rozhodující okamžik, který Slánského přeorientoval k této ideologii, byl prý vznik izraelského státu. Příležitost, jak pošpinit svého neoblíbence, využil také Václav Kopecký. „Slánský a spol tvořili druhé centrum politické moci. Počítali, že jednoho dne nás budou zajišťovat, zavírat do žaláře a soudit.“ K sionismu dodal: „Sionismus se stal jedním z důležitých nástrojů amerického a britského imperialismu.“¹⁰¹

Zatčením Slánského došlo ke splnění první fáze podstatné pro zrealizování monstrprocesu. Fáze druhá, a pro sovětské poradce neméně náročná, byla na počátku. Pro úspěch a samotnou existenci procesu bylo nezbytné doznání Slánského. Hlavní postava chystaného procesu však dlouho odolávala a zatvrzele odmítala obvinění z vedení jakéhokoli protistátního spiknutí. Soukolí nekonečných výslechů a šetření, fyzického vyčerpání, psychického nátlaku nebo neoblomnosti vyšetřovatelů nakonec Slánského udolalo. „Morálně zlomen“ přiznal po roce vše, co vyšetřovatelé požadovali.

První výsledky začaly 27. listopadu 1951. Vyšetřováním byli pověřeni: Bohumil Doubek, Karel Košťál a Jan Musil. Na zpracování obviněného bedlivě dohlíželi sovětsí poradci, kteří usměrňovali výsledky v duchu jimi vytvořené koncepce. Strategie vedení prvních výslechů byla dojednána mezi poradci a vyšetřovateli 26. listopadu v pracovně ministra Kopřivy. Doubek dodává: „Ať již vina Slánského byla jakákoli, je faktem, že jeho úloha ve spiknutí byla vydedukována předem a že jeho vyšetřování probíhalo jen podle této předem určené linie“¹⁰²

Plán úvodního výslechu zněl: „Opakovat Slánskému, že je odhalen, a vyzvat jej k přiznání nepřátelské činnosti. V případě, že to Slánský odmítne, bude zahájen podrobný výslech k jeho sebekritice, kterou provedl na zasedání ÚV KSČ v září

¹⁰⁰ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 160

¹⁰¹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 161

¹⁰² Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 113

1951.“¹⁰³ Pro počáteční období byla stanovena délka výslechů na 10 – 12 hodin, v neděli pouze dopoledne.

První výslech začal výzvou: „Vypovídejte o tom, jakou činností jste poškozoval zájmy KSČ a její politiku.“¹⁰⁴ Slánský však jakékoli přiznání v tomto smyslu odmítal. Ve svých odpovědích byl rozhodný. Připustil, že on sám se dopustil mnoha chyb, které mohly být využity nepřítelem k organizování protistátního spiknutí, žádné z těchto chyb však nebyly úmyslné. Rozhodně odmítal, že by úmyslně dopustil jednání, které by mohlo poškodit stranu či její zájmy.

Přesto, že se výsledky přitvrdily (spíše psychicky), Slánský stále odmítal úmysl poškodit Stranu. Podle vyšetřovatele se snažil příliš nemluvit a čekal, až bude usvědčen.

Vyšetřovatelé tedy použili dalšího tahu. Politický a morální profil. Metoda spočívala v tom, že obviněným bylo neustále předhazováno, jak zradili stranu, co si o nich asi myslí občané, jak je jejich čin nemorální,... Ovšem ani tato změna ve stylu vyšetřování, provedená někdy v polovině prosince, úspěch nepřinesla. Slánský odmítal přiznat nepřátelské záměry.

3. ledna dostal Slánský do cely spolupovězně – agenta (ti byli nasazováni v okamžiku, kdy se předpokládal blížící se morální zlom obžalovaného). Agentem měl být přirozeně někdo, koho Slánský osobně neznal a kdo byl inteligencí přiměřený úrovni bývalého generálního tajemníka. Volba padla na Bohumila Bendu, kterého v minulosti „poslal“ Slánský za mříže (důvodem byly jeho údajné styky s jugoslávskými diplomaty v době sovětsko-jugoslávské roztržky). Hlavním úkolem Bendy bylo hlídat Slánského v době mimo výslech, aby si nějak neublížil. Postupně byla jeho činnost rozšiřována. Benda měl podávat zprávy vyšetřovateli, spolupovězně rozrušovat, napadat v diskusích a psychologicky na něj působit, aby se přiznal.

¹⁰³ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 176

¹⁰⁴ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 176

První zpráva od agenta ze 4. ledna říká: „*Je silně rozechvělý a dělá dojem úplně zničeného...*“¹⁰⁵ Vyšetřovatelé tuší, že morální zlom by mohl brzy nastat. V následujících dnech se dostavil první „úspěch“. Slánský hodnotí své vlastní politické chyby jako nepřátelskou činnost, ale dále odmítá přiznat svůj nepřátelský záměr. Své jednání přirovnal k trockistickému¹⁰⁶ kolísání.

12. ledna vypovídá: „*Můj nepřátelský poměr ke straně se počal vyvíjet již od roku 1927, kdy jsem byl krajským tajemníkem v Ostravě. Tehdy se u mne projevíly vážné trockistické úchytky. Bylo to v době, kdy v Moskvě trockisticky vystoupil Zinověv a jeho společníci. Chci dále mluvit o tom, že jsem svou protistranickou činností způsobil, že nebyly přijímány zkušenosti z výstavby socialismu v Sovětském svazu. Ze Sovětského svazu nebyli zváni poradci a odborníci z různých úseků výstavby socialismu.*“¹⁰⁷

Slánský se domníval, že částečným přiznáním si ulehčí. To byl však omyl. Kaplan ve své tvorbě přirovnává celý proces k řetězu. K jednomu článku přidávají se další. Na předešlém doznání navázali vyšetřovatelé další obvinění.

21. ledna se vyšetřovatelé domnívali, že zlomí definitivní odpor Slánského a ten se ke všemu dozná.

Otázka: „*S kým jste připravoval spiknutí proti republice?*“¹⁰⁸

Slánský: „*Nepřipravoval jsem spiknutí*“¹⁰⁹

Tlak na Slánského se v těchto dnech znovu stupňoval. Od dlouhodobých a nočních výslechů se přešlo k nepřetržitým. Také Benda byl instruován, aby více působil na spoluvězně. Měl jej rozrušovat, připomínat mu jeho morální a politický profil a přesvědčovat ho, aby se přiznal. Následovaly konfrontace s ostatními vězni, kteří proti němu vypovídali. Přestože Slánskému docházely síly, odmítal přiznat organizování protistátního spiknutí. Při slovním ataku Košťála, který vyžadoval jeho přiznání, dostal Slánský záchvat. „*Opřel se o zed', vytřeštil oči,*

¹⁰⁵ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 180

¹⁰⁶ V komunistické terminologii je trockismus hodnocen jako nepřátelství ke straně a Sovětskému svazu.

¹⁰⁷ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 182

¹⁰⁸ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 183

¹⁰⁹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 183

zrudl v obličeji, naběhly mu žíly na krku, sevřel ruce v pěst a nepřítelným hlasem křičel „nemohu“. Toto slovo opakoval více než desetkrát.“¹¹⁰ Záchvat odezněl po několika minutách. Podobné stavy byly v posledních dnech poměrně časté. 26. ledna se při nočním výslechu zhroutil, což považovali sovětští poradci za příznivý moment a vyžadovali pokračovat ve výsleších.

31. ledna nastal ve vyšetřování zlom. Když v průběhu nočního výslechu zůstal u Slánského sám pouze Košťál, požádal obviněný, zda mi mohl jít na záchod. Vyšetřovatel šel Slánského doprovodit. Otevřel dveře kanceláře a opustil místnost jako první. Slánský ihned využil zaváhání Košťála a pancéřové dveře za ním zabouchl. Vrátil se zpět k pracovnímu stolu a hledal služební pistoli, která zde obvykle bývala uložena. Naštěstí pro Košťála Slánský zbraň nenalezl ani v jeho aktovce. Přesto se pokusil oběsit na utržené telefonní šňůře, kterou zavěsil za kliku okna. Vyděšený Košťál zalarmoval celé oddělení. Dveře se nakonec ve spolupráci s řemeslníky podařilo vypáčit a Slánského zachránit. Pokus o sebevraždu se vyčerpanému Slánskému nezdařil. Od tohoto dne absolvoval další výslechy s pouty na rukách. Na krku měl řetěz, jehož karabina byla připevněna ke zdi, takže mohl udělat pouze několik kroků.

Neúspěšný pokus o sebevraždu Slánského přístup výrazně změnil. Již nebyl tak zarputilý jako dříve. Hlavní podstatu jednotlivých obvinění vždy, ať již dříve či později, nakonec přiznal. Občas sice dokázal na svém odmítavém postoji vytrvat, k absolutnímu doznání však většinou scházely pouze drobnosti. Vyšetřovatelé vycítili, že se přiblížila chvíle morálního zlomu. Právě morální zlom měl dopomoci k odstranění mezer, které ještě ve výpovědích byly. Cílem zároveň bylo získat konkrétní jména spolupracovníků, na což Slánský doposud reagoval mlčením.

Znovu dochází k zintenzívnění výslechů. Agent Benda potvrdil, že si Slánský stěžuje na halucinační představy. Poradci je v tomto období vypracován tzv. rámcový výslechový plán, který obsahoval stěžejní body nepřátelské činnosti Slánského.

¹¹⁰ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 187

Později Slánský přiznává podíl na vzniku druhého politického centra: „*Svou nepřátelskou činností jsem způsobil vytváření druhého centra ve straně i ve státě.*“¹¹¹ Přiznání později ještě rozšiřuje: „*Nechci zapírat a chci mluvit plnou pravdu. Svou nepřátelskou činnost jsem dělal z pozice nepřítele, na kterou jsem se dostal a na níž jsem stál. To znamená, že jsem jednal jako agent buržoazie v dělnickém hnutí, jako nepřítel komunistické strany a SSSR. Touto svou nepřátelskou činností jsem vytvářel podmínky a předpoklady pro uskutečnění protistátního spiknutí. Tuto svoji činnost jsem dělal jako vědomý a záměrný nepřítel.*“¹¹²

Od května 1952 začalo být prošetřováno stěžejní téma celého procesu. Politicky nejzávažnější částí obvinění byl sionismus. K realizaci antisemitsky zaměřených výsledků dochází od 12. května. Prvním krokem vyšetřovatelů jak vyvést Slánského z rovnováhy bylo předhození jeho židovské národnosti. Slánský tvrzení odmítl a protokol, ve kterém bylo uvedeno, že je židovské národnosti, odmítl podepsat. Protože ze svého postoje neustoupili ani sovětsí poradci, dochází ke kompromisu. V protokolu je nakonec uvedeno „české národnosti, židovského původu.“¹¹³

Výsledky byly dále vedeny směrem k podpoře imperialismu, což Slánského znovu pobouřilo. Absolutní doznání ze sionismu a tím související podpory imperialismu však Slánský neučinil. Odmítal, že by udržoval jakékoliv trvalé spojení s imperialisty.

Slánský: „*Je pravda, že podporou a ochranou sionistů jsem podporoval i zájmy amerických a anglických imperialistů. Žádné spojení jsem však přes sionisty s americkými a anglickými vládnoucími kruhy neudržoval.*“

Vyšetřovatel: „*Jak jste udržoval spojení se západem s pomocí sionistů?*“

Slánský: „*Neudržoval jsem žádné takové spojení.*“¹¹⁴

Výsledky na sionismus byly v této fázi pozastaveny.

¹¹¹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 192

¹¹² Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 192

¹¹³ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 203

¹¹⁴ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 204

V polovině května došlo ke zhodnocení dosavadní bilance výsledku. Poradci i vyšetřovatelé se shodli, že Slánský byl vyslýchán ve všech zásadních obviněních, která se měla stát základními body vykonstruovaného procesu. Jednalo se o existenci protistátního centra, spiknutí, trockismus, titoismus, sionismus a špionáž.¹¹⁵

Pomyslná smyčka kolem Slánského se začíná nebezpečně stahovat. Ve snaze urychlit a ukončit případ, doporučili poradci zvolit stranický zásah. Slánského měl k přiznání přimět ministr Bacílek. Návštěva ministra národní bezpečnosti ve vězení byla naplánována na 27. května. Bacílek vstoupil do vyšetřovací místnosti kolem osmé hodiny večer, zrovna zde probíhala konfrontace Slánského s Geminderem, Londonem, Goldstrückerem a Pavlem Kavanem. Po skončení konfrontace promluvil Bacílek ke Slánskému: *„Všechno o vaší činnosti je odhaleno a strana o vás ví všechno. Nezbyývá vám nic jiného, než všechno přiznat. To jste však dosud neudělal. Naopak, svým zapíráním děláte straně potíže a chcete škodit i z té pozice, kde se nyní nacházíte.“*¹¹⁶

Slánský domluvu přijal a vyjádřil se ve smyslu, že není jeho úmyslem komplikovat vyšetřování. Další slova Slánského již tak pozitivní pro ministra a vyšetřovatele nebyla. Údajně „zlomený“ Slánský, jakoby vytušil poslední příležitost jak svůj osud změnit, ministrovi řekl: *„Jsem si vědom, že jsem svým jednáním způsobil straně mnoho škod. Nikdy jsem si však nebyl vědom, že jedním z nepřátelských pozic, teprve ve vězení jsem začal vypovídat v tomto smyslu, protože chci straně pomoci.“*¹¹⁷ Podle očitých svědků měl dále upozornit, že: *„sice už mluví o nepřátelské činnosti, že to však není pravda, že on žádnou nepřátelskou činnost neprováděl, dělal jen chyby, ale ty že nelze takto hodnotit. Říkal, že nemá zájem něco tajit, ale že prostě nepřítelem nebyl a není. Že i to, co se píše v protokolech, není vše pravda a že to dělá jen proto, aby vyhověl a ukázal, že žádné potíže dělat nechce.“*¹¹⁸

¹¹⁵ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 205

¹¹⁶ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 206

¹¹⁷ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 206

¹¹⁸ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 206

Zaskočený ministr vyzval po chvilce Slánského, aby se ke své nepřátelské činnosti přiznal. Ten však odmítl: „*Nikdy jsem nepřítelem nebyl a nejsem.*“ Ministr mávl rukou a ještě než odešel, dodal: „*Že s ním není žádná řeč a že nemá cenu, aby se s ním dále bavil. Přesvědčil se teď, že je nepřítelem daleko zarytějším, než jak si původně myslel.*“¹¹⁹

Strana, pro kterou tolik obětoval, o něj už nestojí. Považuje jej za zločince a jeho vzdor a nevůli se přiznat bere jako útok proti ní. Slánský pochopil, že je konec a v průběhu června a července vyplnil svými přiznáními mezery ve výpovědích. Uznal svou vinu a přiznal vše, co vyšetřovatelé od něj požadovali. Nekladl odpor a přestal bojovat o formulace. Pokorně přijal svou roli ve smyšleném procesu. Jediné, co se vyšetřovatelům nikdy nepodařilo, bylo přisoudit Slánskému roli vraha. Nejprve v případě Jana Švermy, později u Klementa Gottwalda (v tomto případě by se jednalo pouze o přípravu vraždy). Toto obvinění nakonec bylo zrušeno. Výsledky Slánského byly ukončeny koncem září 1952. V dalších dnech byl už jen připravován na proces. Doubek na něj po čase vzpomíná: „*Nikdy neřekl nic nového. Přiznával jen věci, které mu byly předloženy.*“¹²⁰

Tragikomicky vyznívají další vzpomínky Doubka na Slánského, především na období, kdy byl tzv. morálně zlomen. „*Často se ironicky vyptával, zda je již s jeho výpověďmi spokojenost a že teď už ho nikdo nemůže obviňovat, že by svým postojem k celému případu chtěl stranu poškodit. Občas reagoval na některé formulace vyšetřovatelů slovy – prosím vás, nechtějte to na mně, vždyť by se tomu lidé smáli a nikdo by tomu nevěřil.*“¹²¹

5.6 Příprava procesu

Vyšetřování bylo skončeno. Obžalovaní se přiznali ke všem bodům obžaloby. Nyní mělo být jejich doznání využito při zinscenování velkého divadla,

¹¹⁹ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 206

¹²⁰ Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 113

¹²¹ Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 133

kde každý měl přesně danou roli. Historikové označují takovouto frašku jako monstrproces. Otázky a odpovědi podle předem nachystaného scénáře. Svědci s nazpaměť naučenými svědectvími. Soudci z řad fanatického lidu a bez právnického vzdělání. To jsou znaky procesů, které označujeme jako procesy politické. Nastrčené figurky soudců pouze reprodukovali výši trestů, o které rozhodlo stranické vedení. Sovětští poradci zavedli při přípravě procesů praxi takzvaných „otázkových protokolů“ (v případě procesu se Slánským byly vyhotoveny dříve než obžaloba), jež zpracovávali vyšetřovatelé StB: obžalovaní, vyčerpání mnohahodinovými výslechy a mučením, prokurátoři i soudci se nazpaměť učili otázky a odpovědi, aby líčení vyznělo přesně podle připraveného scénáře.

Na tahu byli nyní znovu vyšetřovatelé. Bylo třeba vypracovat žalobu, pojmenovat proces a vypracovat seznam obžalovaných, kteří budou po boku Slánského souzení.

Skupina obžalovaných nakonec byla pojmenována jako „*Protistátní spiklenecké centrum v čele s Rudolfem Slánským*.“ Účastníci byli vybíráni tak, aby každá oblast mocensky důležité činnosti měla svého zástupce, přičemž se vyžadovala převaha osob židovského původu (to pro zajištění sionistické linie procesu). Dalším hlediskem bylo dle Doubka např. to jak kdo vypovídal, jaká byla u něho záruka, že vystoupí dobře u soudu nebo jak blízko má k hlavnímu obviněnému.

Seznam vybraných osob:

Vybrání byli tito lidé z následujících důvodů:

Rudolf Slánský (1901), generální tajemník KSČ – hlavní postava procesu.

Vladimír Clementis (1902), ministr zahraničních věcí – linie slovenského buržoazního nacionalismu a linie zahraničně politická.

Otto Fischl (1902), náměstek ministra financí – silná sionistická linie, sabotáže, milionové machinace s majetky

Josef Frank (1909), zástupce generalního tajemníka KSČ - byl zatýkán s úmyslem, že bude do této skupiny zařazen.

Ludvík Frejka (1904), přednosta národohospodářského odboru Kanceláře prezidenta republiky - dobře vypovídal.

Bedřich Geminder (1901), vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ – sionistická a stranická linie.

Vavro Hajdů (1913), náměstek ministra zahraničních věcí - ochotně vypovídal a měl bohatou špionážní zkušenost.

Evžen Löbl (1907) , náměstek ministra zahraničního obchodu – sionistická a zahraničně obchodní linie.

Artur London (1915), náměstek ministra zahraničních věcí – linie trockistická, zahraničně politická, příslušnost k interbrigádě, špionáž.

Rudolf Margolius (1913), náměstek ministra zahraničního obchodu - sionistická a zahraničně obchodní linie.

Bedřich Reicin (1911), náměstek ministra národní obrany - představitel armádní linie v centru, měl předpoklad pro špionáž.

André Simone (1895), redaktor Rudého práva – typ kosmopolity, dobře vypovídal, zkušenosti se špionáží.

Otto Šling (1912), vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Brně – stranická linie.

Karel Šváb (1904), náměstek ministra národní bezpečnosti (trest smrti) - dobře vypovídal, byl představitelem bezpečnostní linie v centru.

Vše zdroje: Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 216

Od poloviny roku 1952 se na proces začala připravovat také justice,¹²² přesněji řečeno začala být připravována. Během úřadování ministra spravedlnosti Čepičky totiž přestala být tato složka státní moci nezávislou a stala se nástrojem

¹²² K justici je třeba poznamenat, že po únoru 1948 doznala výrazných změn. Přibližně pětadvacet procent „starých kádru“ bylo nahrazeno novými. Často se jednalo se o absolventy čerstvě založené Právnické školy pracujících. Po roce studií odcházeli do praxe a dál externě studovali práva. V mnoha případech neměli tito lidé ani středoškolské studium a s problémy dokončili základní školní docházku.

represivní státní politiky (jak je ostatně pro totalitní zřízení typické). Hlavní postavou soudního řízení se stal prokurátor, nikoli soudce. Zároveň byl ale podřízen vyšetřovatelům Státní bezpečnosti a zvláštnímu oddělení pro politické procesy u ministra spravedlnosti. Bezpečnostní komise ÚV KSČ, ministerstva vnitra a spravedlnosti zároveň připravovala koncepci a vyústění politických procesů. Samozřejmě včetně rozsudků.

O „nezávislosti“ soudnictví vypovídá např. prokurátor Juraj Viska: *„Ministerstvo spravedlnosti má a musí mít ingerenci v trestních věcech, má mít konečné slovo například tam, kde soud dospěl k názoru, že chce vynést u čtyř obžalovaných rozsudek smrti a z hlediska politického to není únosné. Ministerstvo má říci, kolik trestů smrti je únosných.“*¹²³ V podobném duchu se nese nařízení státní prokuratury v Bratislavě: *„Před vynesením rozsudku je třeba sdělit státní prokuratuře v Praze, jaký trest je zamýšlen soudem uložit, aby se tak zabránilo vynesení rozsudku, který by byl naprosto neúnosný.“*¹²⁴

Soudci a prokurátoři se na proces pod vedením Doubka začali připravovat od září 1952. Zcela izolováni od světa bydleli v jedné z pražských vil a denně dojížděli do věznice v Ruzyni, kde se seznamovali s materiály k procesu. V místnostech, kde bydleli, bylo pro jistotu instalováno odposlouchávací zařízení.

Obdobně připravováni byli také ostatní účastníci procesu, včetně Slánského. Samozřejmě i obžalovaní se museli učit zpaměti své odpovědi, na což dohlíželi vyšetřovatelé. Za dobrou spolupráci následovala odměna v podobě různých výhod.

Slánský pravděpodobně tušil, že ho čeká trest nejvyšší, přesto působil, dle výpovědi svého spoluvězně, poslední dny ve vazbě klidným dojmem. Pár dní před procesem jej navštívil prokurátor Urválek a seznámil ho s obžalobou. Slánský neměl připomínek.

¹²³

Totalitní justice. [online]. Dostupné z: <<http://www.reflex.cz/Clanek30084.html>>, [cit. 20. 12. 2007].

¹²⁴ Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha : Mf, 1992, s. 206

Politickému procesu s Rudolfem Slánským byl přikládán velký význam. Žalobci neopomenuli jediný detail. Proces nesměl nikdo pokazit. Proto přistoupili vyšetřovatelé k jistotě v podobě nahraných výpovědí na magnetofonové pásky. V případě, že by se někdo z obžalovaných pokusil narušit soudní líčení, mělo dojít k vypnutí jejich mikrofónů a zapnutí zvukových záznamů. Eliminovat riziko případné neposlušnosti před soudem měla také Bacílkova rozmluva se všemi obžalovanými (kromě Slánského), ve které vysoký státní funkcionář naznačil, že vystupování před soudem by mohlo mít vliv na výši trestu. Současně zaručoval, že jejich rodiny nebudou v případě hladkého průběhu nijak postiženy.

5.7 Soudní proces

Ostře sledovaný politický proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským začal za obrovské mediální kampaně 20. listopadu v 9:00. Proces byl dokonce přenášen rozhlasem. Přenos však byl o patnáct minut zpožděn – pro jistotu. Ve zvláštní místnosti sledoval proces Bacílek společně se sovětskými poradci. Do funkce státního prokurátora byl zvolen Josef Urválek (úspěšně již zvládl proces s Miladou Horákovou), který ve své úvodní řeči vznesl obžalobu proti čtrnácti obžalovaným, z nichž jedenáct bylo židovského původu. Obžalováni byli: z trestných činů velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady.

Proces byl rozvržen do sedmu dnů. Pod vlivem silné mediální kampaně, byla celá skupina kolem Slánského vnímána velmi negativně. Na Hrad chodily tisíce dopisů požadující nejvyšší tresty.

Samotný proces běžel jako na drátkách. Každý den soudního líčení byl navíc hodnocen na zvláštních poradách. Poradci, vyšetřovatelé a soudci se denně scházeli, aby zvolili strategii na následující den. Zinscenovaná fraška probíhala ve zvláštní atmosféře. Zfanatizovaný prokurátor Urválek křičel na obviněné. Obhájci potvrdili správnost obžaloby. K dokonalé hře přispěli nakonec i sami obžalovaní. Z jejich závěrečných řečí ještě dnes mrazí!!

Slánský: „Nezasluhuji si jiný konec svého zločinného života, než konec, který navrhuje státní prokurátor.“

Geminder: „Jsem si vědom toho, že i nejpřísnějším trestem, který bude vždy spravedlivý, nemohu již osobně nahradit a napravit veliké škody, které jsem způsobil.“

Frejka: „Provinil jsem se tak těžce, že už předem přijímám jakýkoliv rozsudek soudu jako spravedlivý trest z rukou československého pracujícího lidu.“

Frank: „Prosím Státní soud, aby hloubku a rozsah mé viny přísně posoudil a vynesl přísný a tvrdý trest.“

Clementise: „Proto též výrok o trestu, který vynese soud národa nad mou činností, i když bude nejtvrdší, může být jen trestem spravedlivým.“

Reicin: „Jsem si vědom toho, že za tyto mé zločiny zasluhuji nepřísnejší trest.“

Šváb: „Prosím proto Státní soud, aby co nejpřísněji a nejtvrději posuzoval a odsoudil mou zradu.“

London: „Jsem si vědom toho, že zasluhuji přísný a spravedlivý trest.“

Margolius: „Nemohu než žádat nejpřísnější potrestání.“

Šling: „Právem je mnou opovrhováno a zasluhuji nejvyšší a nejtvrdší trest.“

Simone: „Proto prosím soud o trest nejpřísnější.“

Závěrečná řeč všech obžalovaných – Zdroj: Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1992. s. 248.

V době, kdy obžalovaní přednášeli svá poslední slova u soudu, rozhodlo vedení politického sekretariátu UV KSČ o jejich trestech. Gottwald navrhl „jedenáct špagátů“ a Hajdů, Londonovi a Löblovi doživotí. Nikdo neprotestoval. Dokonce ani obžalovaní.¹²⁵

Obhájci dostali za úkol přimět své klienty, aby se neodvolávali, protože to bude příznivě posuzováno při projednání žádosti o milost. Nikdo se neodvolal.

¹²⁵ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha : Mladá fronta, 1992, s. 249

Jedenáct jich žádalo prezidenta republiky o milost. Klement Gottwald nedoporučil udělení milosti a tím se vyslovil pro výkon trestu. Poslední dopisy, které mohli odsouzení napsat svým rodinám den před popravou byly doručeny až po dlouhých deseti letech. Výkon trestu oběšením byl na všech odsouzených vykonán 3.12.1952. Rudolf Slánský přišel na řadu jako poslední v 5:37.¹²⁶

Soud Slánského rehabilitoval v roce 1963, strana v roce 1968.

¹²⁶ Pernes, J.: Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský" : sborník příspěvků ze stejnojmenné konference pořádané ve dnech 14.-16. dubna 2003 v Praze. Brno : Prius, 2005, s.386

6. Závěr

V padesátých letech 20. století bylo Československo stejně tak jako ostatní země východního bloku postiženo vrcholným represivním nástrojem totalitní zvěle, jež bývá označován jako politické procesy. Tedy procesy, kde rozhodnutí a výsledek neleží v rukou příslušné jurisdikce, ale je předem daný politickou mocí.

Z hlediska historického je v Československu téma politických procesů relativně mladé. Pravděpodobně také z tohoto důvodu je velmi slabě zmapováno. Řada dokumentů a archivních materiálů, které by mohly výrazně projasnit celou problematiku, zůstávají doposud před zraky veřejnosti uzavřeny. V současné době existuje jen velmi málo odborníků, kteří by se odvážili hovořit o příčinách politických procesů jinak, než jako o příčinách pouze pravděpodobných. I přes tyto skutečnosti je však možné vysledovat jednotlivé události, které se pravděpodobně skrývají v pozadí výroby politických procesů.

Jak již bylo naznačeno, politické procesy 50. let 20. století byly specialitou zemí východního bloku. Seskupení vzniklo z obranné iniciativy SSSR, která se zrodila již během 2. světové války. A nezůstalo pouze u funkce obranné. Po několika málo letech částečné autonomie se Stalin rozhodl podřídit jednotlivé země svému impériu též politicky. Důvodem byla snaha zamezit nepřátelským vlivům a počínající studená válka. Přeměna sociálních, politických, ekonomických a kulturních struktur podle sovětského modelu se označuje jako sovětizace. Součástí této transformace byl nástup prosovětsky smýšlejících politických stran k moci (jednalo se o strany komunistické.) Cesta nastoleného sovětského diktátu se poměrně dařila až do roku 1948. Tři roky po válce vyvrcholila stupňující se krize mezi Jugoslávií a SSSR. Josip Broz Tito, tehdejší vůdce Jugoslávie, se nehodlal podřídit nařízení Stalina.

V souvislosti s tímto konfliktem vzniká první zločinná koncepce – tzv. titoismus. Koncepce druhá tzv. sionismus souvisela s další neochotou podvolit se diktatuře Sovětského svazu. Neposlušným „žáčkem“ se v tomto případě stal Izrael. Titoismus a později sionismus se staly hlavními zločiny, na jejichž základě byla sestavena obžaloba v politických procesech s vedoucími funkcionáři

komunistických stran. Politické procesy zasáhly téměř všechny členské státy východního bloku. Spouštěcím mechanismem byl pravděpodobně sovětsko-jugoslávský konflikt a obava Stalina z možné destabilizace východního bloku. Následný „hon“ na potenciální nepřátele vyvrcholil politickými procesy.

Samotná snaha Stalina by ale nejspíše neuspěla, kdyby zůstala osamocena. Důležitým prvkem pro realizaci politických procesů tak bylo vytvoření odpovídajících podmínek, nastolením totalitního systému a potlačením veškerých demokratických principů. Na příkladu Československa je patrné, jakými postupnými kroky si dokázala KSČ vytvořit mocenský monopol. Pro úspěšné zrealizování politických procesů bylo třeba:

1. Zlikvidovat politickou opozici (Košícký vládní program).
2. Potlačovat jakékoli projevy odporu (represivní politika od 2. světové války).
3. Ovládnout veřejné sdělovací prostředky (od února 1948).
4. Zrušit nezávislosti soudní moci (od února 1948).
5. Absolutní kontrola nad veškerými složkami státní moci (od února 1948).

Proces s Rudolfem Slánským a autentické výpovědi svědků pouze dokazují, jak je snadné zneužít politický monopol k ospravedlnění vraždy.

Diplomová práce by měla sloužit jako ilustrační materiál poukazující na nebezpečí totalitního systému, jakož i na snadné zneužití politické moci v případě potlačení demokratických principů.

7. Seznam použité literatury

7.1 Literatura

- Bartošek, K.: Český vězeň : svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých. Vyd. 1. Praha : Paseka, 2001. 317 s. Literární klub. ISBN 80-7185-363-1.
- Bartošek, K.: Zpráva o putování v komunistických archivech : Praha - Paříž (1948-1968). Vyd. 1. Praha : Paseka, 2000. 313 s. ISBN 80-7185-282-1.
- Cílek, R.: Čas triumfu, čas pomsty : 1948-1952: pohled do zákulisí politických zločinů. Třebíč : Tempo Třebíč, 1997. 195 s., [22] s. obr. příl. Fakta.
- Courtois, S. a spol.: Černá kniha komunismu : zločiny, teror, represe. Vyd. 1. 2. Praha : Paseka, 1999. 311 s., [16] s. ISBN 80-7185-195-7.
- Crozier, B.: Vzestup a pád sovětské říše. 1. vyd. v českém jazyce. Praha : BB art, 2004. 679 s. ISBN 80-7341-349-3.
- Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí. Praha : Univerzum, 1990. 350 s. ISBN 80-85207-01-X
- Ivanov, M.: Justiční vražda aneb Smrt Milady Horákové. Praha : Betty, 1991. 299 s., vyobr. ISBN 80-900993-1-9.
- Kaplan, K.: StB o sobě : výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Vyd. 1. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. 439 s. ISBN 80-902885-8-8.
- Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1992. 303 s. Archiv. ISBN 80-204-0269-1.
- Kaplan, K.; Paleček, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno : Barrister & Principal, 2001. 253 s., ISBN 80-85947-75-7.
- Kaplan, Karel: Mocní a bezmocní. -- 1. vyd.. -- Toronto : Sixty-Eight Publishers, 1989.
- Kaplan, Karel: Nebezpečná bezpečnost. -- 1. vyd.. -- Brno : Doplněk, 1999 – ISBN 80-7239-024-4.
- Kaplan, Karel; Kosatík: Gottwaldovi muži. -- Vyd. 1.. -- Praha ; Litomyšl : Paseka, 2004. – ISBN 80-7185-616-9
- Kolektiv autorů: Akademický slovník cizích slov. Praha : Academia, 2000. 834 s. ISBN 80-200-0607-9
- Kovály, Heda. Na vlastní kůži. 2. vyd., v ČSFR 1. Praha : Československý spisovatel, 1992. 219 s. ISBN 80-202-0348-6.
- London, A.: Doznání : v soukolí pražského procesu. 2. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1990. 472 s. ISBN 80-202-0213-7.

-
- Mastny, V.: Studená válka a sovětský pocit nejistoty : 1947-53 : Stalinova léta. Vyd. 1. Praha : Aurora, 2001. 294 s. ISBN 80-7299-049-7.
- Moulis, V.; Valenta, J. a Vykoukal, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1991. 372 s.
- Pacner, K.: Osudové okamžiky Československa. 2., dopl. vyd. Praha : Albatros, 2001. 619 s. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-00987-0.
- Pernes, J.: Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský" : sborník příspěvků ze stejnojmenné konference pořádané ve dnech 14.-16. dubna 2003 v Praze. Brno : Prius, 2005. 391 s. ISBN 80-7285-053-9.
- Rupnik, J.: Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci. Vyd. v tomto překl. 1. Praha : Academia, 2002. 284 s. ISBN 80-200-0957-4.
- Shaw, A.: Druhá světová válka den po dni. Vyd. 1. Praha : NV, 2004. 192 s. ISBN 80-206-0732-3
- Slánská, J.: Zpráva o mém muži : [Vzpomínky na R. Slánského]. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990. 212 s. ISBN 80-205-0165-7.
- Ströbinger, R.: Vražda generálního tajemníka : Poslední Stalinův exemplární proces : Soud s Rudolfem Slánským. 2. vyd. Brno : Petrov, 1991. 110 s. Knižnice Lidové demokracie. Sv. 1. ISBN 80-85247-26-7.
- Vykoukal, J.; Litera, B. a Tejchman, M.: Východ : vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. 1. vyd. Praha : Libri, 2000. 860 s. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6.

7.2 Elektronické publikace

- Košický vládní program – ukázka (poválečná spolupráce se SSSR), [online]. Dostupné z: <<http://www.inoboediens.estranky.cz/fotoalbum/dokumenty/kosicky-vladni-program/297>>, [cit, 24.12. 2007].
- Totalita cz. . [online] Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/>>, [cit, 20. 12. 2007].
- Zvuková nahrávka projevu Klementa Gottwalda na Václavském náměstí 25. 2. 1948. [online]. Dostupné z: <<http://www.pef.zcu.cz/pef/khi/Hrad.htm>>, [cit, 20. 12. 2007].
- Nacismus. [online]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Nacismus>>, [cit, 20. 12. 2007].
- Postupimská konference.[online]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Postupimsk%C3%A1_konference>, [cit, 20. 12. 2007].

Trumanovy doktrína. [online]. Dostupné z:
<<http://dejiny.wz.cz/studena/souvisi/projevy/truman.html>>, [cit, 20. 12. 2007].

Československá vláda v letech 1945 – 1948. [online]. Dostupné z:
<<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=17370>>, [cit, 20. 12. 2007].

Košický vládní program. [online]. Dostupné z:
<<http://www.blisty.cz/art/22698.html>>, [cit, 20. 12. 2007].

Jan Masaryk. [online]. Dostupné z:
<<http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=19328&ido=7970&idj=1&amb=>>>, [cit, 20. 12. 2007].

Dopis „Velkému metaři“. [online]. Dostupné z:
<http://www.historieavojenstvi.cz/2006/zahadny_dopis.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Průběh výslechů. [online]. Dostupné z:
<http://www.cibulka.com/stblist/index2.htm#sovet_vzor>, [cit, 20. 12. 2007].

Totalitní justice. [online]. Dostupné z: <<http://www.reflex.cz/Clanek30084.html>>, [cit, 20. 12. 2007].

Václav Kopecký. [online]. Dostupné z:
<<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php?zp=8&name=KOPECK%DD+V%C1CLAV>>, [cit, 20. 12. 2007].

Konfederace politických vězňů ČR. [online]. Dostupné z: <<http://www.kpv-cr.cz/?rid=6&start=10>>, [cit, 20. 12. 2007].

Pražský web pro studenou válku. [online]. Dostupné z:
<<http://www.praguecoldwar.cz/slanskystul.htm>>, [cit, 20. 12. 2007].

Video nahrávky politického procesu s Rudolfem Slánským. [online]. Dostupné z:
<http://www.isifa.com/detail_dispatch_ff.php?id_dispatch=580>, [cit, 20. 12. 2007].

Politický proces s Rudolfem Slánským. [online]. Dostupné z:
<http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/398893>, [cit, 20. 12. 2007].

Únor 1948 a případ Rudolfa Slánského. [online]. Dostupné z:
<http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

8. Seznam příloh

Příloha č. 1: Košický vládní program – ukázka (poválečná spolupráce se SSSR), [online]. Dostupné z:

<<http://www.inoboediens.estranky.cz/fotoalbum/dokumenty/kosicky-vladni-program/297>>, [cit, 24.12. 2007].

Příloha č. 2: Rudolf Slánský na fotografiích (s rodinou, portrét), [online].

Dostupné z: <<http://www.crg.cz/~historie/referaty/20-stoleti/slansky/index.htm>>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 3: Doklady Rudolfa Slánského, [online]. Dostupné z:

<http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 4: Slánský vrcholným politikem, [online]. Dostupné z:

<http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 5: Rudolf Slánský – padesáté narozeniny, [online]. Dostupné z:

<http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 6: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským I.,

[online]. Dostupné z: <http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 7: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským II.,

[online]. Dostupné z: <http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 8: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským III.,

[online]. Dostupné z: <http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 9: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským IV.,

[online]. Dostupné z: <http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 10: Slánský před soudem, [online]. Dostupné z:

<http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 11: Státní prokurátor Josef Urválek vynesl trest nejvyšší, [online].

Dostupné z: <http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 12: Rozsudek jménem republiky, , [online]. Dostupné z:

<http://ad.vscr.cz/news_files/Katalog.pdf>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 1: Košický vládní program – ukázka (poválečná spolupráce se SSSR)

zkoumání v plném rozsahu za službu v nové čsl. armádě. Důstojnické hodnosti v partyzánských oddílech se přiznávají v nové čsl. armádě po přezkoušení, event. po ukončení krátkého kursu.

Vláda zřídí nová bojová čsl. vyznamenání, řády a medaile, odpovídající duchu a bojovým tradicím našich národů.

Při řešení vojenské otázky je vláda odhodlána učinit vše, co bude napomáhat nejrychlejší a nejúčinnější mobilisaci branných sil lidu, jejich zasazení do boje na frontě a úspěšnému vedení boje až do konečného vítězství.

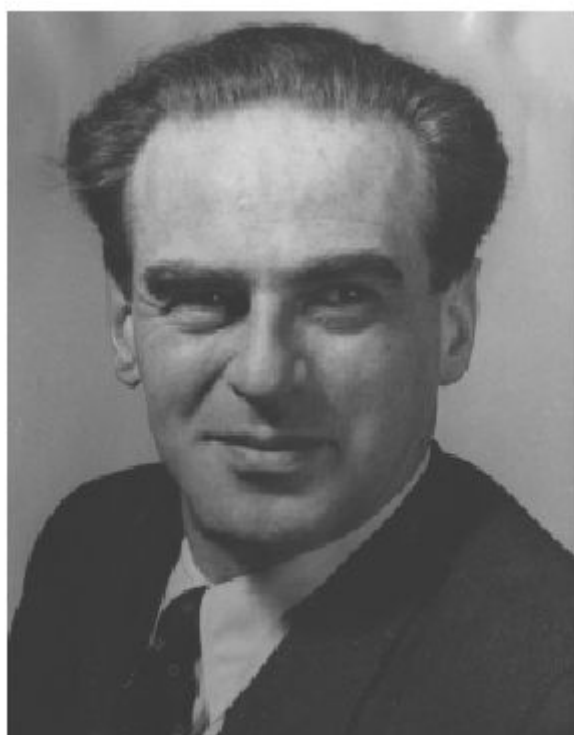
IV.

Vyjadřující neskonalou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě. Smlouva československo-sovětská z 12. prosince 1943 o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci bude určovat pro veškerou budoucnost zahraničně politickou pozici našeho státu. S pomocí Sovětského svazu bude dovršeno osvobození Československé republiky, aby tak s jeho oporou byla navždy zajištěna její svoboda a bezpečnost a aby za všestranné součinnosti se Sovětským svazem byl národům Československa zabezpečen pokojný rozvoj a šťastná budoucnost.

Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech — vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně — při čemž si přeje uskutečnit vzájemnou výměnu zástupců a vzájemný styk se sousedící Svazovou sovětskou republikou ukrajinskou. Snahou vlády bude, aby při konečném rozdrčení hitlerovského Německa, při výkonu trestu nad Německem, při ukládání reparací Německu, při určování nových hranic a organizací budoucího míru Československo stálo co nejtěsněji po boku Sovětského svazu a v jedné řadě s ostatními slovanskými a demokratickými státy.

Vláda bude spatřovati důležitý svůj úkol, aby uskutečnila pevný spojenecký svazek s novým demokratickým Polskem, aby co nejdříve bylo také možno pro-

Příloha č. 2: Rudolf Slánský na fotografiích (s rodinou, portrét)

Rudolf Slánský

Příloha č. 3: Doklady Rudolfa Slánského

Doklad o členství Rudolfa Slánského v Ústředním výboru KSČ po VII. Sjezdu v roce 1946

Potvrzení o výkonu funkce generální tajemníka KSČ

Příloha č. 4: Slánský vrcholným politikem

Klement Gottwald, Antonín Zápotocký a Rudolf Slánský

Rudolf Slánský s Klementem Gottwaldem

Příloha č. 5: Rudolf Slánský – padesáté narozeniny

Rudolf Slánský přijímá delegaci příslušníků Lidových milicí u příležitosti oslavy 50. narozenin

Rudolf Slánský se skupinou gratulantů

Příloha č. 6: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským I.

Evžen Löbl, náměstek ministra zahraničního obchodu. Zatčen 24. 11. 1949

Otto Šling, vedoucí tajemník Krajského výboru KSČ v Brně. Zatčen 6. 10. 1950

Vladimír Clementis, ministr zahraničních věcí. Zatčen 28. 1. 1951

Artur London, náměstek ministra zahraničních věcí. Zatčen 29. 1. 1951

Příloha č. 7: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským II.

Bedřich Reicin, náměstek ministra
národní obrany. Zatčen 8. 2. 1951

Karel Šváb, náměstek ministra národní
bezpečnosti. Zatčen 16. 2. 1951

Vavro Hajdu, náměstek ministra zahraničních
věcí. Zatčen 2. 4. 1951

Otto Fischl, náměstek ministra financí.
Zatčen 30. 6. 1951

Příloha č. 8: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským III.

Rudolf Slánský, generální tajemník KSČ (do 6.9. 1951),
náměstek předsedy vlády. Zatčen 23. 11. 1951

Bedřich Geminder, vedoucí mezinárodního
oddělení ÚV KSČ. Zatčen 24.11. 1951

Rudolf Margolius, náměstek ministra zahraničního
obchodu. Zatčen 10.1. 1952

Ludvík Frejka,(původně Freund), přednosta
národohospodářského odboru Kanceláře
prezidenta republiky. Zatčen 31.1. 1952

Příloha č. 9: Fotografie obžalovaných v procesu s Rudolfem Slánským IV.

Josef Frank, zástupce generálního tajemníka KSČ.
Zatčen 23. 5. 1952

André Simone, (původně Otto Katz)
redaktor deníku Rudé právo. Zatčen 9. 6. 1952

** Proletáři všech zemí, spojte se! *

RUDÉ PŘÁVO

1952 ÚSTŘEDNÍ ORGÁN KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

Rudé právo
ročník 35
číslo 104
Září 1952

Číslo
311
Kč.
1,50

Slánský
DNES V LISTU:

Výpověď obžalovaného Rudolfa Slánského

Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským

PŘED SOUDEM LIDU

Výpověď obžalovaného Rudolfa Slánského...

Průběh prvního dne hlavního přelíčení

První den hlavního přelíčení...

Hněv a opovržení našeho lidu dopadá na bandu vlastizrádců

Naši pracující žádají spravedlivý trest zrádcům...

Průběh soudního procesu komentoval od prvního dne deník KSČ Rudé právo

Průběh soudního procesu komentoval od prvního dne deník KSČ Rudé právo

Příloha č. 10: Slánský před soudem

1. Rudolf Slánský během procesu v listopadu 1952

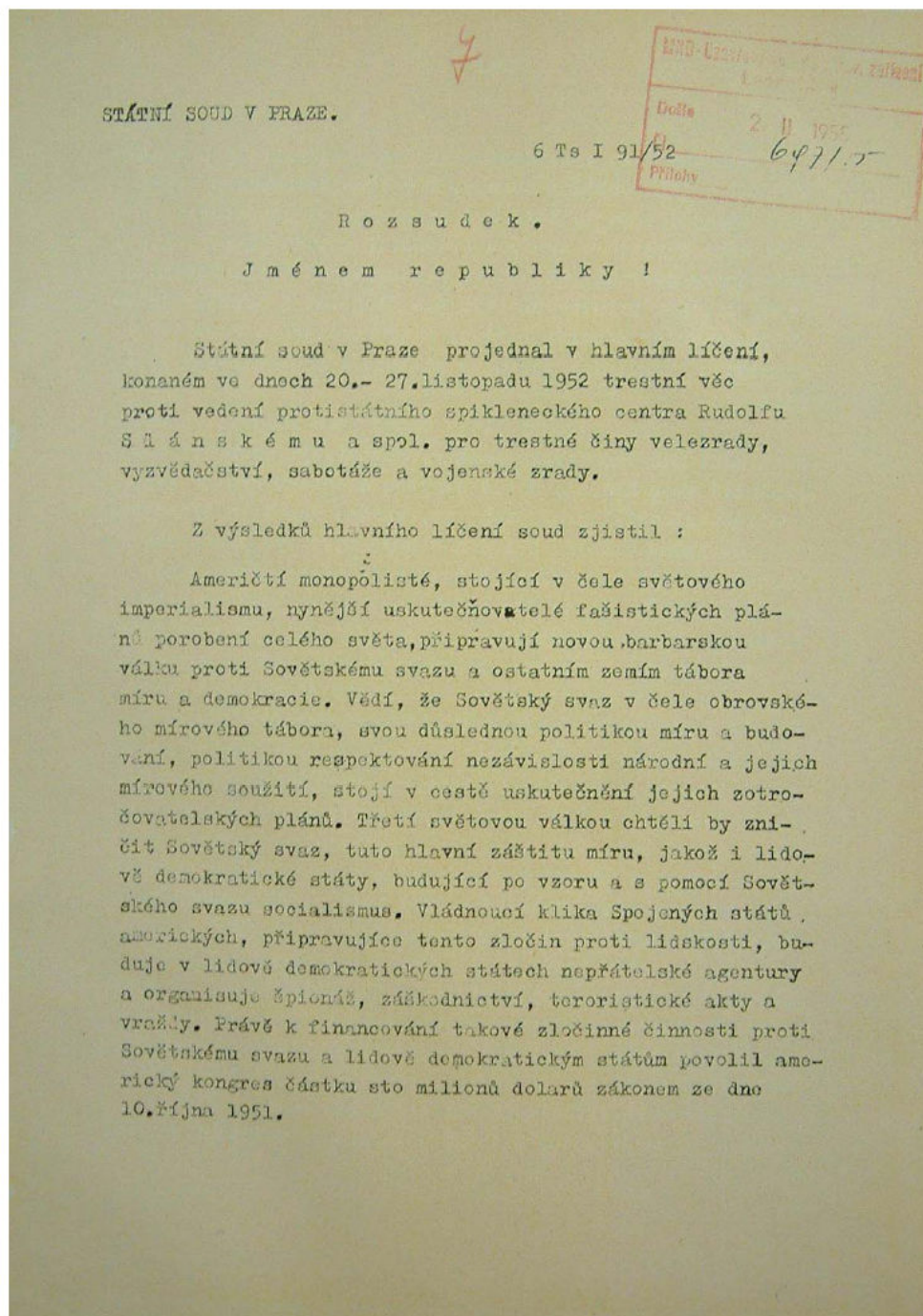
3. Rudolf Slánský přijal rozsudek smrti 27. listopadu 1952

Příloha č. 11: Státní prokurátor Josef Urválek vynesl trest nejvyšší

*2. Hlavní žalobce dr. Josef Urválek hřímá při své závěrečné řeči
27. listopadu 1952*

Příloha č. 12: Rozsudek jménem republiky

Šu 161 tr.ř. rozhodl soud

t a k t o

1) Rudolf S l á n s k ý

narozen 31.7.1901 byv. generální tajemník KSČ před zatčením
náměstek předsedy vlády republiky Československé bytem
Praha - Bubeneč, Korunovační č. 35,

2) Bedřich G e m i d e r,

narozený 19.11.1901 byv. vedoucí Mezinárodního oddělení
sekretariátu ČVKSC, bytem Praha - Bubeneč Pětidomí č. 4

3) ~~Bedřich~~ F r e j k a,

narozený 15.1.1904, byv. přednosta národohospodářského
odboru kanceláře presidenta republiky Československé, bytem
Praha - Bubeneč na Píavě č. 16,

4) Josef F r a k ,

narozený 15.2.1909 byv. zástupce generálního tajemníka,
KSČ Praha VII. Veletržní č. 29,

5) Vladimír C l e m e n t i s,

narozený 20.9.1902 byv. ministr zahraničních věcí republiky
Československé bytem Praha IV., Na Valech č. 16,

6) Bedřich R e i c i n,

narozený 29.9.1911 byv. náměstek ministra národní obrany
bytem Praha - Bubeneč V Sadech č. 1,

7) Karel Š v á b,

narozený 13.5.1904 byv. náměstek ministra národní bezpečnosti
bytem Praha - Střešovice Pod Hradbami č. 3,

8) Artur L o n d o n,

narozený 1.2.1915 byv. náměstek ministra zahraničních věcí
bytem v Praze XVIII., Lomenná ul. č. 43,

9) Vavro H a j d ů,

narozený 8.8.1913 byv. náměstek ministra zahraničních věcí,
bytem Praha XIX. Na Pískách č. 19,

10) Evžen L š b l,

narozený 14.5.1907, byv. náměstek ministra zahraničního
obchodu bytem Praha VII. Pětidomí č. 5,

11) Rudolf M o r g o l i u s,

narozený 31.8.1913, byv. náměstek ministra zahraničního
obchodu, bytem Praha VII., Veverkova ul. č. 6,

12) Otto F i s c h l,
narozený 17.8.1902, býv. náměstek ministra financí bytem
Praha II., Trojanova 7,

13) Otto Š l i n g,
narozený 24.8.1912 bývalý vedoucí tajemník KV-KSC v Brně
bytem Brno Eliášova ul.č. 38,

14) André S i m o n e (Otto Katz)
narozený 27.5.1895 býv. redaktor Rudého Práva bytem Praha IV.,
Pevnostní č. 22,

j s o u v i n n í,
že po déle trvající dobu až do svého zatčení jednak v Praze
jednak i jiných místech,

I) všichni se spojili postupně jednak navzájem, jednak
s dalšími osobami k pokusu zničit samostatnost republiky
a lidově demokratické státní zřízení, které je zaručené
ústavou, při čemž toto zřízení značnou měrou ohrozili
a Slánský, Reicin a Šling k tomuto činu zneužili branné
moci.

II) Slánský, Gominder, Frejka, Clementis, Reicin, London,
Hajdu, Löbl, Margolius, Šling a Simone, jednak postupně
se spojili navzájem i s osobami jinými, jednak vešli ve
styk s cizí mocí, nebo s cizími činiteli v úmyslu vyzradit
státní tajemství a úmyslně státní tajemství cizí moci
vyzradili, při čemž se toho činu dopustili ač povinnost
uchovávat státní tajemství jim byla výslovně uložena, nebo
byla dána již jejich postavením, jejich činy se týkaly
státních tajemství zvláště důležitých a dopustili se jich
způsobem zvláště nebezpečným, ve značném rozsahu a po delší
dobu, při čemž Frejka, Clementis, Reicin, Hajdu, Šling a
Simone se tohoto činu dopustili jako členové organizace
jejímž účelem je vyzvídat státní tajemství.

III) Slánský, Frejka, Frank, Löbl, Margolius a Fischl,
neplnili a porušili povinnost svého povolání v úmyslu mařit
a ztěžovat provádění jednotného hospodářského plánu a
způsobili vážnou poruchu činnosti úřadu, veřejných organi-
zací a podniků, při čemž jako členové spolčená dopustili se

činů, jimiž bylo provádění jednotného hospodářského plánu ztíženo ve zvlášt důležitých úsecích a jimiž byla činnosti úřadů skutečně způsobena vážná porucha a ohrozili tak značnou měrou zájmy obrany vlasti,

IV.) Slánský, Frank, a Reicin opatrovali za druhé světové války nepříteli prospěch za okolností zvláště přitěžujících

č i m . ž s p á c h a l i

ad I) všichni obvinění trestný čin vlezrady a to Löbl, vzhledem k Šu 12 tr.z. podle Šu 1 odst.1) písm. a)c) odst.2), odst.3 písm. e), zákona č. 231/48 Sb., ostatní podle Šu 78 odst.1) písm. a), c) odst.2 písm.a) b) odst.3 písm. b) tr.z.

Slánský, Reicin a Šling mimo to též podle odst.3 písm.d) cit. zákonného ustanovení.

ad II) Slánský, Geminder, Löbl, Clementis, Reicin, Frejka, Margolius, London, Hajdu, Šling a Simone trestný čin vyzvědačství a to

Löbl vzhledem k Šu 12 tr.z. podle Šu 5 odst.1, odst.2 písm. b), c), d), e) z.č. 231/48 Sb.

ostatní podle Šu 86 odst.1, odst.2 písm. a), b), odst.3 písm. b), d), e) tr.z., Clementis, Reicin, Frejka, Hajdu Šling, Simone mimo to též podle odst.3 písm. c) cit. zákonného ustanovení,

ad III) Slánský, Frank, Frejka, Löbl, Margolius a Fischl,

trestný čin sabotáže a to :

Löbl vzhledem k Šu 12 tr.z. podle Šu 36 odst.1, odst.2 písm. b), c) zák. č. 231/48 Sb.,

ostatní podle Šu 85 odst.1, písm. a), b), odst.2 písm.a), b), c), odst.3 písm. a) tr.z.,

ad IV) Slánský, Frank, a Reicin, trestný čin vojenské zrady podle Šu 6 odst.1 zák. č. 50/23 Sb.,

a o d s u z u j í s e

I) Rudolf Slánský, Bedřich Geminder, Ludvík Frejka, Josef Frank, Vladimír Clementis, Bedřich Reicin, Karel Sváb.

Rudolf Margolius, Otto Fischl, Otto Šling a Andre Simone,
~~(Otto Katz)~~ podle šu 78 odst. 3 tr.z., u všech, kromě
Karla Švába se zřetelem na ustanovení šu 22 odst. 1)
tr.z. k trestu

s m r t i.

II) Obvinění Artur London a Vavro Hajdu podle šu 78
odst. 3 tr.z. se zřetelem na ustanovení šu 22 odst.1)
tr.z.

Evžen Löbl podle šu 1 odst.3 zák. č. 231/48 Sb., se
zřetelem na ustanovení šu 34 tr.z. z r. 1852 u všech
s použitím ustanovení šu 29 odst.2 tr.z. a u Evžena
Löbla se zřetelem k šu 12 tr.z. k trestu odnětí
svobody na

d o ž i v o t í.

U všech obviněných vyslovuje se ztráta státního
občanství a to podle šu 42 tr.z. a šu 78 odst.4 tr.z.
u Evžena Löbla pak podle šu 35 zák. č. 231/48 Sb.

Podle šu 23 tr.z. a šu 55a) tr.z. z r. 1852 zapo-
čítává se obviněným Arturu Londonovi, Vavru Hajdu a
Evženu Löblovi do trestu odnětí svobody doba, kterou
pro shora uvedené trestné činy strávili ve vazbě a to
u:

Artura Londona od 29.1.1951 - 13 hod.30 minut,
Vavro Hajdu od 2.IV.1951 - 24 hod., a
Evžena Löbla od 24.XI.1949 - 22 hod.

Trest smrti vyřčený u obviněných Slánského,
Gemindera, Frejky, Franka, Clementise, Reicina, Švába,
Margoliuse, Fischla, Šlinga a Simoneho (Katze) jeat
odůvodněn hloubkou jejich zrady spáchané na důvěře
pracujícího lidu, velkým rozsahem, zákeřností a podlostí
a rovněž mimořádnou nebezpečností trestných činů pro
naši společnost budující socialismus i pro všechny míru-
milovné národy bojující za světový mír a demokracii.

Proti těmto skutečnostem, které jsou pokládány za
přítěžující okolnosti jeat u jmenovaných obviněných
pouze doznání, jako okolnost polehčující. Proto soud

nepoužil u těchto obviněných ustanovení §u 29 odst.2 tr.z., neshledav proto žádných důvodů, neboť jde o takové nepřátelé pracujícího lidu, které jest nutno zneškodnit odstraněním z lidské společnosti.

Naproti tomu u obviněných Londona, Hajdu a Löbla soud použil zmírňovacího práva (§ 29 odst.2 tr.z.) z těchto důvodů:

Ačkoliv nebezpečnost trestných činů obviněných Londona, Hajdu pro společnost jest velmi značná, nelze nepřihlížeti k tomu, že ve vedení protistátního spikleneckého centra neměli řídicí funkci i když byli dosazeni Slánským na zodpovědná místa náměstků ministra zahraničních věcí. V tom směru soud uvážil, že z jedné strany dostávají příkazy k páchaní trestných činů od Gemindera a Slánského, z druhé strany od svého bezprostředního představeného Vladimíra Clementise. V rámci vedení protistátního centra neprojevovali plně vlastní iniciativu, oba byli spojovací^m článkem celého řetězu spiklenců. Při výměře trestu u obviněného Londona vzal soud v úvahu také kratší dobu jeho trestné činnosti, než byla u druhých obviněných.

Pokud pak se týče trestu u obviněného Löbla přihlédl soud především k tomu, že tento obviněný byl zatčen jako první z účastníků spiknutí a to dne 24.listopadu 1949. Tento obviněný se po svém zatčení spontánně doznal a přispěl značnou měrou k odhalení dalších účastníků spiknutí. Pouze skutečnost, že Karel Šváb a Rudolf Slánský, vzhledem ke svému zneužívání funkcí v zájmu protistátního spikleneckého centra zabránova^m, jak již svrchu jest uvedeno vyšetřování trestných činů účastníků spiknutí, způsobila, že k zneškodnění ostatních členů došlo později.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem a úvahám dospěl soud k závěru, že zákonem stanovený trest na trestné činy, jimiž byli obviněni London, Hajdu a Löbl uznání vinými, byl by neúměrně přísný, vzhledem k vině ostatních obviněných, použil soud u těchto obviněných ustanovení §u 29 odst.2 tr.z. a na místo stanoveného trestu smrti, vyměřil jim trest zocla

- 28 -

přiměřený k jejich vině.

Poučení: Proti tomuto rozsudku jest opravným prostředkem odvolání, které jest možno podati u státního soudu v Praze do tří dnů od jeho doručení stejnopisu rozsudku do rukou obhájců. (§§ 172, 175 tr.ř.)

V Praze, dne 27. listopadu 1952.

Předseda senátu
JUDR. Jaroslav Novák, v.r.
za správnost vyhotovení
vedoucí kanceláře: *[signature]*